

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О.М. БЕКЕТОВА**
Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту
Кафедра економічної теорії та міжнародної економіки

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
перший (бакалаврський) рівень
(рівень освіти)

на тему: **«Зовнішньоекономічні механізми стимулювання соціальних
інновацій в умовах цифрової трансформації: досвід Харківської області»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи МіЕк 2022-1

спеціальність 051 Економіка, ОП «Міжнародна економіка»

Альбіна ЗІНОВ'ЄВА

Керівник:

Ігор ОСТРОВСЬКИЙ

Рецензент:

Оксана БЕРВЕНО.

Харків - 2026 рік

Кваліфікаційна робота виконана в повному обсязі відповідно до завдання та встановлених вимог. Допускається до захисту.

Зав. кафедри економічної теорії та
міжнародної економіки,
доцент, канд. екон. наук

Юлія ФЕДОТОВА

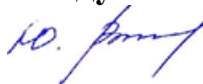
**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О.М. БЕКЕТОВА**

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет
Кафедра
Рівень освіти
Спеціальність

ННІ ЕіМ
економічної теорії та міжнародної економіки
перший (бакалаврський) рівень
051 Економіка, ОП «Міжнародна економіка»
(шифр і назва)

Завідувач кафедри

ЗАТВЕРДЖУЮ

доцент, канд. екон. наук
Юлія ФЕДОТОВА
«25» травня 2026 року

**ЗАВДАННЯ
НА ВИПУСКНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Зінов'євій Альбіні Миколаївні

(прізвище, ім'я та по батькові)

1	Тема кваліфікаційної роботи	Зовнішньоекономічні механізми стимулювання соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації: досвід Харківської області
	керівник роботи	Ігор ОСТРОВСЬКИЙ, канд. екон. наук, доцент
	затверджені наказом вищого навчального закладу № 428-03 від 19.05.2026 року	
2	Строк подання студентом роботи 07.06.2026 р.	
3	Вихідні дані до роботи: Статистична та фінансова звітність підприємства. Нормативно-правова база щодо здійснення господарської діяльності в Україні. Теоретичні та практичні розробки провідних фахівців у галузі міжнародної економіки та економічного аналізу.	
4.	Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): Вступ 1 Теоретичні засади аналізу соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації 2 Аналіз зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у Харківській області в умовах воєнного стану 3 Удосконалення зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у контексті повоєнного відновлення Харківської області Висновки Список використаних джерел Додатки Перелік графічного матеріалу	
5.	Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): 1. Титульний слайд. 2. Мета, предмет, об'єкт і основні завдання кваліфікаційної роботи. 3. Сутність, моделі та особливості соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації 4. Соціальні інновації у процесах відновлення територій: досвід, напрямки, переваги 5. Аналіз зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій 6. Напрями та особливості впровадження соціальних інновацій у Харківській області за період воєнного стану 7. Аналіз міжнародних програм і проєктів розвитку соціальних інновацій у Харківській області 8. Напрями та цифрові інструменти підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону 9. Кластери соціальних інновацій: міжнародний досвід, напрямки, переваги 10. Основні рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області 11. Апробація результатів кваліфікаційної роботи. 12. Завершальний слайд	

6. Дата видачі завдання 25.05.2026 р.

Керівник работ

(підпис)

Ігор ОСТРОВСЬКИЙ

Завдання прийняв студент

(підпис)

Альбіна ЗІНОВ'ЄВА

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Розробка плану роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою	25.05.26 – 27.05.26	Виконано
2	Написання теоретико-методичної частини кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	28.05.26 – 30.05.26	Виконано
3	Написання розрахунково-аналітичної частини кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	31.05.26 – 03.06.26	Виконано
4	Написання рекомендаційної частини кваліфікаційної (магістерської) роботи	04.06.26 – 06.06.26	Виконано
5	Нормоконтроль	07.06.26 – 14.06.26	Виконано
6	Оформлення пояснювальної записки та перевірка на дотримання принципів академічної доброчесності	15.06.26 – 21.06.26	Виконано
7	Попередній захист і отримання рецензії	22.06.26 – 24.06.26	Виконано
8	Захист кваліфікаційної роботи	26.06.26	

Завдання прийняла студентка

(підпис)

Альбіна ЗІНОВ'ЄВА

Керівник роботи

(підпис)

Ігор ОСТРОВСЬКИЙ

Нормоконтроль пройдено 14.06.2026

Ганна РИБАК

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота містить 76 сторінок, 24 таблиці, 10 рисунків, 45 використаних джерел, 2 додатки.

ТЕМА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ: «Зовнішньоекономічні механізми стимулювання соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації: досвід Харківської області»

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ: сукупність зовнішньоекономічних механізмів, інструментів і форм міжнародного співробітництва, спрямованих на активізацію соціальних інновацій у Харківському регіоні.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ: процес розвитку соціальних інновацій у Харківській області в умовах цифрової трансформації, воєнного стану та повоєнного відновлення.

МЕТА РОБОТИ: вивчення теоретичних основ і практичних аспектів зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації, воєнного стану та повоєнного відновлення, а також формування рекомендацій щодо їх удосконалення на матеріалах Харківської області.

ЗАВДАННЯ РОБОТИ: з'ясувати сутність, ключові характеристики та роль соціальних інновацій у забезпеченні сталого розвитку територій; розкрити зміст та інструменти реалізації зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій з урахуванням цифрової трансформації; проаналізувати стан розвитку соціальних інновацій у Харківській області в умовах воєнного стану; оцінити вплив міжнародної технічної допомоги, грантових програм та партнерських проєктів на інноваційний розвиток соціально значущих ініціатив у Харківському регіоні; виявити напрями та механізми розвитку міжнародного співробітництва для підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону; розробити рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: теоретичне узагальнення та систематизація; аналіз і синтез; порівняльний метод; структурно-логічний метод; графічний метод; SWOT-аналіз; PEST-аналіз.

РІК ВИКОНАННЯ: 2026

РІК ЗАХИСТУ: 2026

КЛЮЧОВІ СЛОВА: СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ, ВОЄННИЙ СТАН, ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ, ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ, МІЖНАРОДА ДОПОМОГА, КЛАСТЕР ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	11
1.1 Соціальні інновації як інструмент забезпечення стійкості громад та відновлення територій в умовах кризових викликів.....	11
1.2 Зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій у процесах цифрової трансформації.....	22
2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	33
2.1 Оцінка впливу цифрової трансформації та воєнних викликів на розвиток соціальних інновацій у Харківській області.....	33
2.2 Аналіз міжнародної технічної допомоги, грантових програм та партнерських проєктів як інструментів підтримки соціальних інновацій регіону.....	44
3 УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	53
3.1 Напрями розвитку міжнародного співробітництва для підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону.....	53
3.2 Основні рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області	64
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток України відбувається під одночасним впливом цифрової трансформації, євроінтеграційних процесів та потреби у подоланні наслідків повномасштабних воєнних дій. Одним із найбільш дієвих шляхів розв'язання соціально-економічних проблем є соціальні інновації, які сприяють розвитку людського потенціалу, модернізації соціальної сфери та налагодженню ефективної взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Вагомим каталізатором розвитку соціальних інновацій є зовнішньоекономічні механізми, які відкривають доступ до міжнародного фінансування, грантових програм, технічної допомоги. У контексті повоєнного відновлення ці механізми перетворюються на ключовий інструмент залучення міжнародної підтримки для реалізації інноваційних соціальних ініціатив та відбудови регіонів.

Особливої значущості ця проблематика набуває для Харківської області, яка зазнала суттєвих соціально-економічних втрат через активні бойові дії, але водночас лишається одним із провідних науково-технологічних центрів країни. Саме тому дослідження зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації та повоєнного відновлення на прикладі Харківщини є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Ступінь вивчення теми. Методологічним і прикладним аспектам міжнародної підтримки розвитку соціальних інновацій під час цифрового переходу присвятили свої праці В. Геєць [7], Г. Грицаєнко [8], А. Гриценко [9], О. Преловський [23], С. Голдфінш [35], Г. Малган [37], Дж. Філліс [38] та багато інших вчених. Регіональний контекст проблеми в умовах воєнного лихоліття досліджували А. Артеменко [1], В. Бабаєв [2], О. Захарова [14], К. Прошак [24] та інші вчені. Водночас аналіз наукової літератури свідчить про потребу подальшої систематизації світового досвіду впровадження соціальних інновацій

в періоди воєнних викликів та створення моделей цифрового супроводу зовнішнього фінансування зазначених процесів.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних основ і практичних аспектів зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації, воєнного стану та повоєнного відновлення, а також формування рекомендацій щодо їх удосконалення на матеріалах Харківської області.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- з'ясувати сутність, ключові характеристики та роль соціальних інновацій у забезпеченні сталого розвитку територій;
- розкрити зміст та інструменти реалізації зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій з урахуванням цифрової трансформації;
- проаналізувати стан розвитку соціальних інновацій у Харківській області в умовах воєнного стану;
- оцінити вплив міжнародної технічної допомоги, грантових програм та партнерських проєктів на інноваційний розвиток соціально значущих ініціатив у Харківському регіоні;
- виявити напрями та механізми розвитку міжнародного співробітництва для підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону;
- розробити рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області.

Об'єктом дослідження є процес розвитку соціальних інновацій у Харківській області в умовах цифрової трансформації, воєнного стану та повоєнного відновлення.

Предметом дослідження є сукупність зовнішньоекономічних механізмів, інструментів і форм міжнародного співробітництва, спрямованих на активізацію соціальних інновацій у Харківському регіоні.

Інформаційну базу складають законодавчі акти України, аналітичні матеріали міжнародних організацій і донорських інституцій. матеріали

Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської державної (військової) адміністрації – бази переддипломної практики, дані Державної служби статистики України, звіти міжнародних організацій, донорських програм і фінансових установ., а також результати відповідних наукових досліджень.

У ході дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема:

- теоретичне узагальнення та систематизація – для вивчення сутності соціальних інновацій та механізмів їх підтримки;
- аналіз і синтез – для дослідження чинників розвитку соціальних інновацій і формування цілісного розуміння проблеми;
- порівняльний метод – для зіставлення міжнародного та вітчизняного досвіду стимулювання соціальних інновацій;
- структурно-логічний метод – для встановлення взаємозв'язків між цифровою трансформацією, міжнародною співпрацею та соціальними інноваціями;
- графічний метод – для наочного відображення результатів у вигляді схем і діаграм;
- SWOT-аналіз та PEST-аналіз – для систематизації суперечливих тенденцій розвитку соціальних інновацій в Україні та Харківської області.

Практична цінність отриманих результатів полягає в можливості використання запропонованих рекомендацій органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами з метою підвищення ефективності залучення зовнішніх ресурсів і розвитку соціальних інновацій у процесі відбудови регіону.

Апробацією дослідження стали підготовка тез доповіді [15] та участь у XIX-й Всеукраїнській науково-технічній конференції здобувачів вищої освіти «Сталий розвиток міст: поствоєнний період» (91 і науково-технічній конференції ХНУМГ ім. О. М. Бекетова).

Структура роботи визначається її метою та завданнями і включає вступ, три розділи з шістьма підрозділами, висновки, список використаних джерел і додатки.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади аналізу соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації

Другий розділ присвячено аналізу зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у Харківській області в умовах воєнного стану

У третьому розділі запропоновано рекомендації щодо удосконалення зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у контексті повоєнного відновлення Харківської області.

Кваліфікаційна робота містить 76 сторінок, 24 таблиці, 10 рисунків, 45 використаних джерел, 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

1.1. Соціальні інновації як інструмент забезпечення стійкості громад та відновлення територій в умовах кризових викликів

На початку XXI століття соціальні інновації перетворились на один із провідних інструментів досягнення сталого суспільного розвитку, покращення добробуту людей та подолання гострих соціально-економічних викликів. Їхня роль особливо зросла в епоху глобальних потрясінь – пандемії COVID-19, кліматичної кризи, економічної нестабільності та збройних конфліктів. Для України питання впровадження соціальних інновацій набуло виняткової ваги після початку повномасштабних воєнних дій у лютому 2022 року, коли постала нагальна потреба оперативно реагувати на гуманітарні виклики, підтримувати внутрішньо переміщених осіб, відновлювати зруйновані громади та зміцнювати соціальну стійкість регіонів.

У сучасній науковій думці досі немає єдиного загальновизнаного визначення поняття «соціальна інновація», що пояснюється багатогранністю цього явища та широким спектром сфер його застосування.

Найбільш визнаним вважається підхід ОЕСР (OECD), яка тлумачить соціальні інновації як розробку та запровадження нових рішень (концептуальних, процесних, продуктових або організаційних), спрямованих на підвищення суспільного добробуту та розвиток громад. Фахівці ОЕСР наголошують, що соціальні інновації зміцнюють соціальну згуртованість, розширюють громадянську участь і формують нові моделі взаємодії між різними верствами суспільства. Саме ці властивості зумовлюють їхню особливу значущість у процесах відновлення після криз та воєнних конфліктів [36].

Європейська Комісія розглядає соціальні інновації як діяльність, що є соціальною одночасно за метою і за способом здійснення: вона передбачає генерацію та реалізацію нових ідей, продуктів, послуг, моделей і практик, здатних задовольняти суспільні потреби й водночас будувати нові зв'язки та форми співробітництва між державним, приватним і громадським секторами [34].

Експерти ПРООН акцентують увагу на тому, що головна особливість соціальних інновацій полягає не стільки у створенні нового продукту чи послуги, скільки у досягненні реального позитивного соціального ефекту через перетворення усталених суспільних відносин [44].

У наукових колах соціальні інновації розглядаються як невід'ємна складова соціальної економіки, покликана долати суспільні проблеми завдяки нестандартним підходам до організації соціальних процесів [37]. Особливо затребуваними вони стають у кризові періоди, коли звичні важелі державного регулювання не встигають за стрімко мінливими викликами [38]. В екстремальних умовах, зокрема, воєнного стану, соціальні інновації перетворились на незамінний засіб підтримки громадян та збереження життєдіяльності територіальних громад [45]. Зазначене розмаїття підходів узагальнимо в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика підходів до визначення соціальних інновацій [сформовано автором за 34, 36, 37, 38, 45]

Автор / організація	Визначення	Ключовий акцент
OECD	Нові рішення, що забезпечують підвищення добробуту населення та розвиток громад	Соціальна цінність та добробут
Європейська Комісія	Нові ідеї, послуги та моделі, що вирішують соціальні проблеми та створюють нові форми співпраці	Соціальний ефект і партнерство
Mulgan G.	Інноваційні види діяльності та послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб	Новизна та суспільна користь
Phills J.	Нове рішення соціальної проблеми, більш ефективне за існуючі підходи	Ефективність вирішення проблем
O. Vovchenko	Інструмент модернізації соціальної сфери та розвитку громад	Регіональний розвиток

Саме цифрові платформи волонтерської діяльності, онлайн-сервіси для отримання державних послуг, інструменти координації гуманітарної допомоги та цифрові канали залучення міжнародних ресурсів стали тими механізмами, що суттєво підвищили здатність українського суспільства пристосовуватись до реалій війни [8, с. 191].

Соціальні інновації можуть реалізовуватися в межах різних моделей, кожна з яких відображає специфічні механізми взаємодії держави, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів у вирішенні суспільно важливих проблем.

1. Державно-орієнтована модель соціальних інновацій.

Ця модель передбачає ключову роль державних інституцій у формуванні та впровадженні інноваційних соціальних рішень. Органи влади виступають основними ініціаторами реформ, забезпечують фінансування відповідних програм і створюють нормативно-правові умови для їх реалізації. Такий підхід є характерним для скандинавських країн, де високий рівень соціального захисту поєднується з ефективною державною політикою.

2. Ринкова модель соціальних інновацій (соціальне підприємництво).

В основі цієї моделі лежить використання підприємницьких інструментів для розв'язання соціальних проблем. Соціальні підприємства функціонують за законами ринку, проте отриманий прибуток спрямовується на досягнення суспільно корисних результатів. Такий підхід набув значного поширення у Великій Британії, США та багатьох країнах Європейського Союзу.

3. Громадсько-орієнтована модель (Community-Driven Development).

Модель ґрунтується на активній участі місцевих громад у розробці та реалізації соціальних ініціатив. Громадяни самостійно визначають потреби розвитку території, беруть участь у процесі ухвалення рішень і контролюють використання ресурсів. Високу результативність цей підхід продемонстрував під час післяконфліктного відновлення таких країн, як Східний Тимор та Руанда.

4. Цифрова модель соціальних інновацій.

Дана модель передбачає застосування цифрових технологій для вирішення актуальних соціальних викликів. До її основних інструментів належать системи електронного врядування, онлайн-платформи громадської участі, цифрові сервіси соціальної підтримки та механізми відкритих даних. Одним із найуспішніших прикладів реалізації цієї моделі є цифрова екосистема Естонії.

5. Модель міжсекторального партнерства.

Ця модель базується на співпраці державних органів, бізнесу та інститутів громадянського суспільства. Ефективність соціальних інновацій досягається завдяки об'єднанню ресурсів, знань, компетенцій і можливостей різних секторів. Такий підхід широко використовується в країнах ЄС під час реалізації програм регіонального та місцевого розвитку.

6. Модель міжнародного партнерства.

Основою моделі є використання ресурсів міжнародної підтримки, зокрема грантового фінансування, технічної допомоги, іноземних інвестицій та експертного супроводу. Вона має особливе значення для держав, які перебувають у стані кризи, трансформації або післявоєнного відновлення. Для України ця модель є одним із ключових механізмів впровадження соціальних інновацій в умовах воєнних викликів та майбутньої реконструкції.

7. Інклюзивна модель соціальних інновацій.

Головною метою цієї моделі є забезпечення активної участі вразливих категорій населення у процесах суспільного розвитку. До таких груп належать особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди старшого віку та інші соціально вразливі категорії. Підхід передбачає не лише надання підтримки, а й створення умов для їхнього повноцінного залучення до формування та реалізації соціальних змін.

Узагальнимо зазначені моделі в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Основні моделі соціальних інновацій [розроблено автором за 4, 14, 18, 22, 39, 40]

Модель соціальних інновацій	Ключові особливості	Приклади впровадження	Значення для України
Державно-орієнтована модель	Державні інституції відіграють провідну роль у розробці, фінансуванні та реалізації соціальних інновацій. Характеризується розвиненою нормативно-правовою базою та комплексним підходом до соціального захисту населення.	Швеція, Фінляндія, Данія	Сприяє модернізації системи соціального забезпечення та розвитку цифрового державного управління.
Ринкова модель (соціальне підприємництво)	Використовує ринкові інструменти для вирішення суспільних проблем. Отримані доходи спрямовуються на реалізацію соціальної місії та забезпечення довгострокової фінансової стабільності проєктів.	Велика Британія, США	Створює можливості для працевлаштування ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, а також стимулює економічне відновлення постраждалих територій.
Громадсько-орієнтована модель	Передбачає активну участь місцевих громад у визначенні потреб розвитку, прийнятті рішень та контролі за використанням ресурсів. Ініціативи формуються безпосередньо на місцевому рівні.	Руанда, Східний Тимор, Боснія і Герцеговина	Сприяє відновленню територіальних громад, посиленню соціальної згуртованості та зміцненню довіри до органів місцевого самоврядування.
Цифрова модель	Базується на широкому застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій, електронного врядування, цифрових сервісів та платформ громадської участі.	Естонія, Південна Корея	Забезпечує подальший розвиток цифрових державних сервісів, удосконалення соціальних послуг та впровадження сучасних платформ управління відновленням.
Модель міжсекторального партнерства	Передбачає співпрацю державного сектору, бізнесу та громадських організацій для спільної реалізації соціальних проєктів, розподілу ресурсів і відповідальності.	Німеччина, Польща	Створює умови для реалізації міжнародних програм підтримки та розвитку механізмів державно-приватного партнерства у процесі відбудови країни.
Модель міжнародного партнерства	Орієнтована на залучення зовнішніх фінансових ресурсів, технічної допомоги та міжнародної експертизи для впровадження соціальних інновацій.	Україна, Молдова, Грузія	Забезпечує доступ до міжнародних програм підтримки, грантових ресурсів та передових практик відновлення і розвитку.
Інклюзивна модель	Спрямована на активне залучення соціально вразливих категорій населення до процесів суспільного розвитку, усунення бар'єрів та забезпечення рівних можливостей.	Канада, Нідерланди	Відіграє важливу роль у підтримці соціально вразливих груп під час відновлення країни.

Ефективність соціальних інновацій підтверджується міжнародним досвідом подолання криз і конфліктів. Після фінансової кризи 2008 року країни ЄС активно зверталися до соціальних інновацій для боротьби з безробіттям, соціальним відчуженням і нерівністю – підтримуючи соціальне підприємництво, розвиваючи цифрові сервіси та запроваджуючи нові моделі соціального обслуговування [34].

Як зазначає Г. Грицаєнко, соціальні інновації є підсистемою соціального інвестування та формування соціального капіталу, оскільки породжують нові форми взаємодії між громадянами, владою, бізнесом і громадськими організаціями [8, с. 190].

Характерною рисою сучасних соціальних інновацій є орієнтація на реальну участь громадян у прийнятті рішень. На відміну від класичної моделі соціальної політики, де головна роль відводиться державі, інноваційний підхід передбачає безпосереднє залучення місцевих жителів до розробки та втілення соціальних проєктів. Це підвищує рівень довіри до влади, стимулює громадянську активність і сприяє накопиченню соціального капіталу.

Важливим поняттям сучасної теорії соціальних інновацій є категорія «соціальна стійкість (резильєнтність)» (social resilience). Соціальна стійкість визначається як здатність громади адаптуватися до зовнішніх шоків, підтримувати функціонування основних соціальних інститутів та забезпечувати відновлення після кризових ситуацій.

За визначенням Програми розвитку ООН, стійкість громад – це не лише здатність долати кризу, а й спроможність трансформувати соціально-економічні системи заради підвищення їхньої ефективності та адаптивності в перспективі [44].

Передумови соціальної стійкості територіальних громад узагальнено на рисунку 1.1.

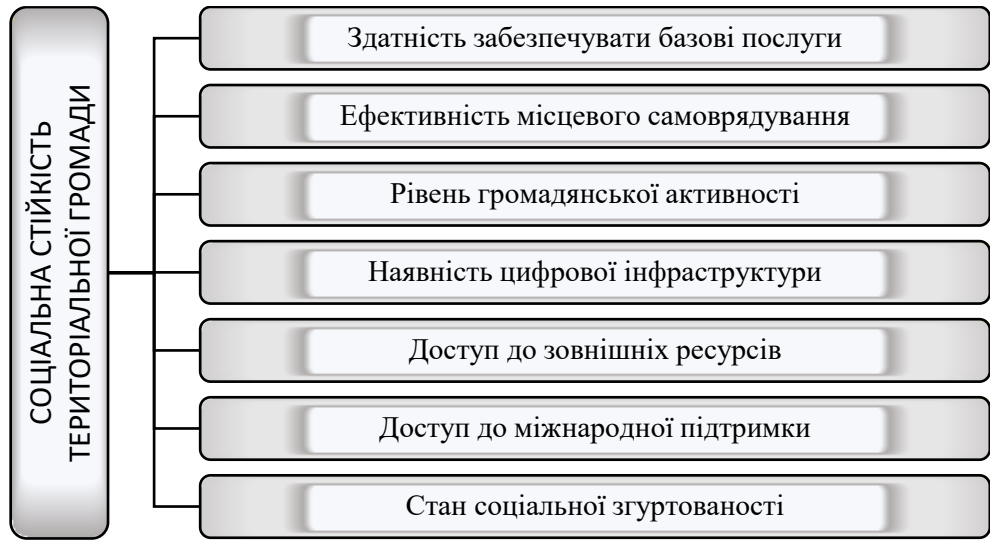

Рисунок 1.1 – Основні передумови соціальної стійкості територіальної громади
[розроблено автором]

У нинішніх умовах соціальні інновації є одним із визначальних чинників зміцнення стійкості громад, адже дають змогу оперативно перебудовувати соціальну інфраструктуру відповідно до вимог, що постійно змінюються.

Узагальнимо напрями, особливості впливу та прогностні результати в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Роль соціальних інновацій у забезпеченні стійкості територіальних громад [розроблено автором]

Напрямок впливу	Зміст впливу	Очікуваний результат
Соціальний	Покращення доступу до соціальних послуг	Підвищення якості життя населення
Економічний	Створення нових форм зайнятості підприємництва	Зростання економічної активності
Управлінський	Розвиток цифрового врядування	Підвищення ефективності управління
Гуманітарний	Підтримка вразливих категорій населення	Соціальна згуртованість
Відновлювальний	Реалізація проєктів реконструкції та реабілітації територій	Прискорення післявоєнного відновлення

Особливий інтерес для України становить досвід держав, що пережили збройні конфлікти. Зокрема, у Боснії і Герцеговині, Хорватії та Косово соціальні інновації відіграли важливу роль у реінтеграції населення, розбудові місцевого самоврядування та відновленні економічної активності. Провідну роль у реалізації таких ініціатив відігравали міжнародні організації, донорські фонди та місцеві громадські рухи.

Цифрова трансформація докорінно змінює підходи до реалізації соціальних інновацій. Цифрові платформи забезпечують оперативну комунікацію між учасниками проєктів, прозорість у використанні ресурсів та розширюють можливості для залучення міжнародної підтримки.

У сучасних умовах цифрові платформи виконують такі функції:

- координація міжнародної допомоги;
- моніторинг реалізації проєктів;
- залучення інвесторів та донорів;
- поширення інноваційних практик;
- забезпечення прозорості фінансування;
- цифрове навчання та підвищення кваліфікації.

Особливої затребуваності цифрові рішення набули після початку воєнних дій. Значна частина міжнародної допомоги надходить через цифрові системи управління проєктами, що дозволяє мінімізувати корупційні ризики та підвищити ефективність використання залучених ресурсів.

Використання цифрових платформ дає змогу дотримуватись принципів відкритості, підзвітності та ефективності, без яких залучення міжнародних партнерів до процесів відновлення є практично неможливим (рисунок 1.2).

Рисунок 1.2 – Основні цифрові платформи підтримки відновлення та соціальних інновацій в Україні [розроблено автором]

Для сучасної України притаманним є становлення нової моделі розвитку громад, що ґрунтується на цифровізації, інклюзивності та партнерстві. Дедалі більшого поширення набуває концепція «Smart Community» («розумна громада»), яка передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості управління територіями та покращення умов життя населення.

У рамках концепції «Smart Community» соціальні інновації реалізуються через:

- цифровізацію адміністративних і соціальних послуг;
- упровадження електронної демократії;
- розвиток онлайн-платформ громадської участі;
- застосування систем відкритих даних;

- створення цифрових інструментів підтримки населення;
- розвиток соціального підприємництва та нових форм зайнятості.

Саме цифрова трансформація дає змогу суттєво підвищити результативність соціальних інновацій і розширити як напрями, так і масштаби їхнього впровадження (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4 – Основні напрями використання соціальних інновацій у процесах відновлення територій [розроблено автором]

Напрямок	Приклади соціальних інновацій	Результати
Соціальний захист	Цифрові сервіси підтримки ВПО, електронні реєстри отримувачів допомоги	Підвищення доступності соціальної підтримки
Освіта	Дистанційне навчання, освітні онлайн-платформи	Забезпечення безперервності освітнього процесу
Охорона здоров'я	Телемедицина, електронні медичні системи	Розширення доступу до медичних послуг
Працевлаштування	Цифрові біржі праці, програми перекваліфікації	Зменшення безробіття
Відновлення громад	Партисипативне планування, громадські бюджети	Активізація участі населення
Психосоціальна підтримка	Онлайн-консультування, цифрові сервіси психологічної допомоги	Підвищення соціальної стійкості населення

Вагомим рушієм розвитку соціальних інновацій є соціальне підприємництво. На відміну від звичайного бізнесу, соціальні підприємства орієнтовані передусім на розв'язання суспільних проблем із застосуванням підприємницьких інструментів. У країнах ЄС соціальне підприємництво визнане однією з провідних форм втілення соціальних інновацій [34].

В Україні після 2022 року помітно зросла кількість соціальних підприємств, що працюють на підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та інших вразливих груп населення. Такі підприємства не лише долають соціальні проблеми, а й стимулюють економічний розвиток територій, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції.

Особливої ваги соціальні інновації набувають у контексті повоєнного відновлення України. Згідно з міжнародними підходами, сучасна відбудова має спиратися на принципи інклюзивності, сталості, цифровізації та орієнтації на

потреби людини. З огляду на це соціальні інновації стають невід'ємним елементом реалізації концепції «Build Back Better», яка передбачає не механічне відновлення пошкодженого, а глибоку модернізацію соціально-економічних систем.

Для Харківської області це питання має особливу гостроту. Регіон опинився серед найбільш зруйнованих унаслідок бойових дій територій України: значна частина об'єктів соціальної інфраструктури отримала руйнування або пошкодження, що вимагає не лише фізичної відбудови, а й запровадження принципово нових підходів до надання соціальних послуг та управління розвитком територій.

Соціальні інновації здатні стати фундаментом нової моделі регіонального розвитку Харківщини, яка спиратиметься на цифрові технології, міжнародне партнерство та активну громадянську участь у відновленні. Ключову роль у цьому відіграватимуть міжнародні донори, фінансові інституції, неурядові організації та іноземні інвестори, що забезпечуватимуть необхідне ресурсне підґрунтя для реалізації інноваційних проєктів. Низку переваг згрупуємо в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Ключові переваги використання соціальних інновацій у процесах повоєнного відновлення [розроблено автором]

Перевага	Характеристика
Гнучкість	Швидка адаптація до змін зовнішнього середовища
Інклюзивність	Урахування потреб різних соціальних груп
Економічна ефективність	Раціональне використання ресурсів
Цифровізація	Використання сучасних інформаційних технологій
Партнерський підхід	Взаємодія держави, бізнесу та громадськості
Стійкість результатів	Довгостроковий позитивний соціальний ефект
Масштабованість	Можливість поширення успішних практик
Унікальність	Застосування нових підходів до вирішення проблем

Отже, соціальні інновації є одним із найпотужніших інструментів зміцнення стійкості громад і відновлення територій в умовах сучасних кризових випробувань. Їхня значущість суттєво зростає в період воєнного стану та

повоєнної реконструкції, коли виникає потреба швидко і гнучко реагувати на нові соціально-економічні запити населення. Впровадження цифрових технологій, розбудова соціального підприємництва, залучення громадян до активної участі та поглиблення міжнародного співробітництва разом формують необхідне підґрунтя для становлення дієвої системи соціальних інновацій як ключового чинника сталого розвитку територіальних громад..

1.2 Зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій у процесах цифрової трансформації та повоєнного відновлення

В умовах суперечливої політико-економічної взаємозалежності суб'єктів світової економіки та стрімкого розвитку цифрових технологій зовнішньоекономічні механізми стимулювання соціальних інновацій набувають дедалі більшої ваги. Для України, яка одночасно долає воєнні виклики, проходить шлях цифрової трансформації та готується до масштабного повоєнного відновлення, міжнародні інструменти підтримки соціальних інновацій перетворюються на один із вирішальних чинників сталого соціально-економічного розвитку.

Соціальні інновації є дієвим засобом вирішення суспільних проблем через упровадження нових організаційних підходів, цифрових рішень, управлінських моделей та механізмів взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством. При цьому їхня результативність значною мірою визначається доступом до фінансових ресурсів, міжнародного досвіду, сучасних технологій і партнерських мереж – а саме це й забезпечують зовнішньоекономічні механізми.

У науковій літературі під зовнішньоекономічними механізмами підтримки соціальних інновацій розуміють сукупність інструментів міжнародного економічного співробітництва, спрямованих на залучення фінансових, технологічних, інформаційних та організаційних ресурсів для реалізації інноваційних соціальних проєктів [20]. До них належать міжнародна технічна допомога, грантові програми, прямі іноземні інвестиції, міжнародні партнерства,

транскордонне співробітництво, участь у програмах міжнародних організацій, цифрові платформи співпраці та інші форми зовнішньоекономічної взаємодії.

Загалом зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій утворюють багаторівневу систему ресурсного забезпечення соціального розвитку. Їх грамотне використання дозволяє поєднати міжнародний досвід, цифрові технології та локальні ініціативи задля досягнення цілей сталого розвитку, зміцнення стійкості громад і успішної післявоєнної реконструкції України.

Одним із найпоказовіших прикладів післявоєнної модернізації є відбудова Німеччини після Другої світової війни. Вирішальну роль у цьому процесі відіграв «План Маршалла», який передбачав не просто фінансову підтримку, а й глибоку модернізацію системи державного управління, розвиток місцевого самоврядування та стимулювання громадянських ініціатив. Особлива увага приділялась формуванню інститутів соціального партнерства між державою, бізнесом і профспілками, що прискорило економічне відновлення та заклало основи соціально орієнтованої моделі розвитку [14]. До 1952 року більшість країн-учасниць перевищила довоєнні економічні показники, а сам План Маршалла увійшов в історію як один із перших прикладів комплексної соціально-економічної реконструкції.

Знаковою соціальною інновацією того часу стало запровадження моделі соціальної ринкової економіки, що поєднувала ринкові механізми з розвиненою системою соціального захисту – і саме цей підхід став фундаментом тривалого економічного зростання та суспільної стабільності. Запровадження аналогічної моделі в Україні сприятиме об'єднанню ресурсів і компетенцій різних суспільних акторів у процесі відновлення.

У сфері інституційної модернізації корисним є приклад Японії, яка після масштабних криз здійснила глибоке реформування системи державного управління. Для України адаптація цього досвіду передбачає реформування системи управління відновленням з метою підвищення її ефективності, прозорості та спроможності реагувати на нові виклики [22].

Боснія і Герцеговина після війни 1992–1995 років зіткнулась із масштабним руйнуванням інфраструктури, міжетнічною напруженістю та вимушеним переміщенням населення. За цих умов ключову роль відіграли соціальні інновації, спрямовані на відновлення міжгромадської довіри та розбудову місцевих соціальних послуг.

Відмінною рисою боснійського досвіду стало широке залучення громадських організацій до надання соціальних послуг. За підтримки міжнародних донорів виникли тисячі НУО, які розробляли нові моделі допомоги вразливим групам, розвивали міжсекторальне партнерство та впроваджували інноваційні соціальні сервіси. Дослідники характеризують цей процес як взаємодію у трикутнику «державна – міжнародні донори – громадські організації». Важливим напрямом стала підтримка поліетнічних громад через розвиток місцевих сервісів та громадських просторів. Боснійський досвід наочно показує, що якість муніципальних послуг безпосередньо впливає на рівень соціальної згуртованості та довіри населення до влади. У Сараєво було також реалізовано низку освітніх та молодіжних ініціатив, зокрема діяльність Post-Conflict Research Center, який використовує інноваційні освітні та мультимедійні інструменти для формування культури миру серед молоді [39].

Руанда після геноциду 1994 року стала яскравим прикладом поєднання соціальних інновацій із цілеспрямованою державною політикою розвитку. На відміну від багатьох інших постконфліктних країн, уряд зробив ставку на довгостроковий розвиток громад, інституційну модернізацію та цифровізацію управління. Найвідомішою соціальною інновацією стала система громадських судів «Гачача» (Gacaca), яка залучила місцеві громади до процесів примирення та відновлення соціальної довіри. Паралельно активно впроваджувались програми громадської участі, підтримки місцевих кооперативів та жіночого підприємництва. Руандійська модель, побудована на принципах сталого розвитку та широкої громадянської залученості, продемонструвала більш стійкі результати порівняно з моделями, що зосереджувались переважно на безпекових чи економічних аспектах відбудови [23].

Східний Тимор після здобуття незалежності та завершення конфлікту у 2002 році постав перед необхідністю швидкого відновлення інституцій та базової інфраструктури. Тут широко застосовувався підхід Community-Driven Reconstruction (CDR), який передбачав передачу значних повноважень безпосередньо місцевим громадам. Громади самостійно визначали пріоритети відновлення, брали участь у розподілі ресурсів і контролювали реалізацію проєктів, що сприяло не лише відбудові інфраструктури, а й накопиченню соціального капіталу та зміцненню довіри між населенням і владою. Нині досвід Східного Тимору вважається одним із найуспішніших прикладів децентралізованого післявоєнного відновлення [35].

Особливого значення набуває концепція community-driven recovery – відновлення, кероване громадами, – яка передбачає активну участь населення в реалізації проєктів відбудови та розвитку територій. Досвід Боснії, Руанди та Східного Тимору підтверджує, що залучення громадян до управління процесами відновлення є запорукою формування довгострокової соціальної стійкості (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 – Порівняння зовнішньоекономічних механізмів зарубіжного досвіду соціальних інновацій у післявоєнному відновленні [сформовано автором за 14, 22, 35, 39, 45]

Країна	Основні соціальні інновації	Результати
Німеччина	Соціальна ринкова економіка, соціальне партнерство	Швидке економічне зростання та соціальна стабільність
Боснія і Герцеговина	Громадські організації, миротворчі та освітні проєкти	Відновлення соціальних послуг і міжетнічного діалогу
Руанда	Громадська участь, цифрове врядування, програми примирення	Соціальна згуртованість та інституційна модернізація
Східний Тимор	Відновлення за участю громади	Посилення ролі громад та ефективне відновлення інфраструктури
Японія (після Другої світової війни)	Інституційні реформи, розвиток людського капіталу	Формування високотехнологічної економіки

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити декілька ключових напрямів, адаптація яких є особливо перспективною для України, особливо в контексті цифрових трансформацій.

Сучасний досвід країн ЄС та Східної Азії переконливо свідчить, що соціальні інновації досягають найвищої ефективності за умови органічного поєднання державної політики, міжнародної фінансової підтримки та цифрових технологій. Особливо показовими є приклади Польщі, Німеччини, Естонії та Південної Кореї, які у різні періоди свого розвитку послуговувалися інструментами міжнародного співробітництва для модернізації соціальної сфери та впровадження інноваційних рішень.

Після початку руйнівних воєнних дій роль міжнародної підтримки для України різко зросла. За оцінками Світового банку, Європейської Комісії та ООН, загальний обсяг потреб країни у відновленні станом на 2025 рік перевищує 500 млрд дол. США. Чимала частина цих коштів спрямовується на розбудову соціальної інфраструктури, цифровізацію державних послуг, підтримку громад та впровадження інноваційних рішень у сферах освіти, охорони здоров'я і соціального захисту.

Вагому роль у розбудові міжнародної системи підтримки соціальних інновацій відіграє цифрова трансформація, яка відкриває нові канали взаємодії між громадянами, державою та міжнародними партнерами. Цифрові платформи підвищують прозорість розподілу міжнародної допомоги, спрощують моніторинг проєктів і сприяють ефективнішому використанню ресурсів.

Варто виокремити такі основні зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій:

- міжнародна технічна допомога;
- грантове фінансування;
- міжнародні інвестиції;
- програми транскордонного співробітництва;
- партнерства між громадами та міжнародними організаціями;
- цифрові міжнародні платформи;

- соціальне підприємництво з міжнародною підтримкою;
- механізми державно-приватного партнерства та ін.

Поєднаємо основні зовнішньоекономічні механізми, їхній зміст та прогнозовані результати в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7 – Основні зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій [розроблено автором]

Механізм	Основний зміст	Очікуваний результат
Міжнародна технічна допомога	Надання фінансових та експертних ресурсів	Реалізація соціальних проєктів
Грантові програми	Безповоротне фінансування інноваційних ініціатив	Підтримка громадських організацій та громад
Іноземні інвестиції	Залучення капіталу в соціальні проєкти	Розвиток соціальної інфраструктури
Транскордонне співробітництво	Спільні міжнародні проєкти	Обмін досвідом та технологіями
Цифрові платформи	Онлайн-взаємодія учасників проєктів	Підвищення прозорості та ефективності
Соціальне підприємництво	Поєднання бізнесових та соціальних цілей	Самофінансування соціальних інновацій

Найпоширенішим інструментом підтримки соціальних інновацій з боку Євросоюзу є грантові програми. Вони забезпечують фінансування проєктів, орієнтованих на розвиток людського потенціалу, цифровізацію суспільних послуг, інтеграцію вразливих категорій населення та зміцнення соціальної згуртованості. Особливістю європейських програм є їх орієнтація на інтеграцію принципів сталого розвитку, цифровізації та соціальної інклюзії.

Найбільшою з них є Ukraine Facility – програма з бюджетом 50 млрд євро на 2024–2027 роки, з яких 17 млрд євро становлять гранти, а 33 млрд євро – кредити. Вона спрямована на відновлення та модернізацію України, підтримку державного бюджету, впровадження реформ, а також підготовку до вступу в Європейський Союз [42]. Програма орієнтована на підтримку макрофінансової стабільності, проведення структурних реформ та повоєнне відновлення України.

Серед пріоритетних напрямів використання коштів – підтримка цифрової трансформації, модернізація державних послуг, розвиток людського капіталу та

зміцнення спроможності територіальних громад. Фактично Ukraine Facility закладає фінансове підґрунтя для масштабування соціальних інновацій у регіонах країни.

Характерною рисою цього механізму є орієнтація на досягнення конкретних вимірюваних результатів та виконання індикаторів ефективності, що стимулює впровадження інноваційних рішень у сферах державного управління, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

У межах політики ЄС значна увага приділяється підтримці соціальних інновацій через такі програми, як Horizon Europe, Erasmus+, Interreg Europe, Digital Europe Programme та European Social Fund Plus. Ці програми відкривають можливості для участі українських громад, університетів, органів влади та громадських організацій у реалізації міжнародних проєктів [11, 30, 31, 43].

Особливе місце серед них посідає програма Horizon Europe – найбільша дослідницька та інноваційна програма ЄС із загальним бюджетом понад 95 млрд євро. Одним із її стратегічних пріоритетів є підтримка цифрових технологій, інклюзивного розвитку та соціальної стійкості громад. Більш докладні особливості грантових програм ЄС для України згруповано в Додатку Б.

У контексті повоєнної відбудови особливої актуальності набувають механізми міжнародного партнерства, що передбачають співпрацю українських громад з іноземними регіонами, містами-побратимами, університетами, неурядовими організаціями та приватними компаніями. Така взаємодія сприяє залученню не лише фінансових ресурсів, а й сучасних управлінських практик, передових технологій та експертних знань.

Вагомим джерелом ресурсів для соціальних інновацій слугує також міжнародна технічна допомога. В Україні реалізується значна кількість проєктів за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP), до 2025 року – Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ), Швейцарського агентства розвитку та співробітництва (SDC), ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій [11].

Рисунок 1.3 – Провідні міжнародні організації, що підтримують соціальні інновації в Україні [розроблено автором]

Невід'ємною складовою зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій є розвиток соціального підприємництва. У країнах ЄС соціальні підприємства активно залучають міжнародні гранти та інвестиції для розв'язання проблем зайнятості, інтеграції вразливих груп, розвитку освіти та охорони здоров'я. В умовах повоєнного відновлення соціальне підприємництво може стати одним із головних інструментів економічної реінтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих категорій населення.

Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє виокремити ключові тенденції розвитку соціальних інновацій у постконфліктних країнах:

- цифровізація державного управління;
- залучення громадян до прийняття рішень;
- розвиток громадських просторів як інструменту соціальної інтеграції;
- підтримка соціального підприємництва;
- формування партнерств між державою, бізнесом і громадським сектором;
- використання цифрових платформ для координації відновлення.

Досвід зазначених країн має велике значення для України, адже дає змогу адаптувати випробувані практики до реалій воєнного стану та потреб повоєнного відновлення.

Важливим зовнішньоекономічним механізмом стимулювання соціальних інновацій є Ukraine Recovery Conference (URC) – щорічна міжнародна конференція з питань відновлення України, що об'єднує представників урядів, міжнародних фінансових організацій, бізнесу та громадянського суспільства.

Головними цілями конференції є мобілізація міжнародних ресурсів; залучення інвестицій; координація донорської допомоги; підтримка реформ; розвиток міжнародних партнерств.

У рамках URC значна увага традиційно приділяється питанням цифрової трансформації, розвитку громад, підтримки людського капіталу та інноваційного відновлення регіонів [34].

Зовнішньоекономічні механізми підтримки соціальних інновацій є вагомим інструментом зміцнення соціальної стійкості та відновлення територій в умовах цифрової трансформації та післявоєнної відбудови. Їхня роль суттєво зростає в нинішніх умовах, коли Україна гостро потребує масштабного залучення міжнародних фінансових, технологічних та інституційних ресурсів.

Досвід країн ЄС та інших держав підтверджує, що найбільш дієвими є механізми, які органічно поєднують грантове фінансування, міжнародні партнерства, цифрові технології та інструменти державно-приватного співробітництва.

Узагальнимо і зведемо отриману інформацію в матрицю PEST–аналізу, найбільш доцільного для країни в цілому (таблиця 1.8).

Таблиця 1.8 – PEST-аналіз зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій в Україні [розроблено автором]

ГРУПИ ФАКТОРІВ	ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ	ХАРАКТЕР ВПЛИВУ
Політичні (P – Political)	Євроінтеграційний курс Кандидатський статус в ЄС Програма Ukraine Facility Воєнний стан та безпекові ризики Реформа децентралізації Залежність від міжнародної допомоги	Позитивний Позитивний Позитивний Негативний Позитивний Змішаний
Економічні (E – Economic)	Значні потреби у фінансуванні відбудови Зростання міжнародної фінансової допомоги Обмеженість державного бюджету Розвиток соціального підприємництва Високі воєнні ризики для інвесторів Залучення міжнародних інвестицій	Позитивний Позитивний Негативний Позитивний Негативний Позитивний
Соціальні (S – Social)	Зростання потреб населення у соціальних послугах Масове внутрішнє переміщення населення Активізація громадянського суспільства Розвиток волонтерського руху Демографічні втрати та міграція Зростання соціальної згуртованості громад	Позитивний Негативний Позитивний Позитивний Негативний Позитивний
Технологічні (T – Technological)	Розвиток цифрової трансформації Поширення електронного урядування Впровадження платформ управління відбудовою Використання технологій штучного інтелекту Кіберзагрози та кібератаки Нерівномірний рівень цифровізації громад	Позитивний Позитивний Позитивний Позитивний Негативний Негативний

Результати PEST-аналізу свідчать, що найбільший позитивний вплив на розвиток соціальних інновацій в Україні мають процеси цифрової трансформації, європейської інтеграції та зростання міжнародної підтримки. Водночас основними стримуючими факторами залишаються воєнні ризики, демографічні втрати та залежність від зовнішнього фінансування.

Отже, міжнародний досвід переконливо доводить, що успішне післявоєнне відновлення неможливе без розвитку соціальних інновацій. Найбільш результативними виявляються моделі, які органічно поєднують цифрові технології, широку громадянську участь, міжсекторальне партнерство та стратегічну орієнтацію на розвиток людського капіталу. Для України особливий інтерес становлять практики цифрового врядування, залучення громадян до

прийняття рішень та створення інноваційних платформ координації відновлювальних процесів – саме вони здатні стати фундаментом сучасної моделі післявоєнного розвитку держави.

Для України, зокрема для Харківської області, зовнішньоекономічні механізми відкривають реальні можливості для впровадження соціальних інновацій, відновлення людського капіталу, модернізації соціальної інфраструктури та розбудови конкурентоспроможної моделі регіонального розвитку. Саме тому їх удосконалення має стати одним із пріоритетів державної та регіональної політики у сфері повоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Оцінка впливу цифрової трансформації та воєнних викликів на розвиток соціальних інновацій у Харківській області

Харківська область традиційно належала до числа найбільш розвинених промислових, наукових та освітніх регіонів України. До початку повномасштабного вторгнення область забезпечувала значний внесок у формування валового регіонального продукту країни, демонструвала високий рівень розвитку людського капіталу та займала провідні позиції за кількістю закладів вищої освіти, наукових установ та підприємств інноваційного сектору.

Станом на початок 2022 року чисельність населення Харківської області становила близько 2,6 млн осіб, з яких понад 1,4 млн проживали у місті Харкові. Регіон характеризувався високим рівнем урбанізації, розвиненою транспортною інфраструктурою та значною концентрацією інтелектуального потенціалу [30].

Водночас після початку повномасштабної війни соціально-економічна ситуація в області зазнала суттєвих змін. Частина територій перебувала під тимчасовою окупацією, значна кількість об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури була пошкоджена або зруйнована, що спричинило необхідність пошуку нових механізмів підтримки населення та забезпечення життєдіяльності громад.

Одним із головних наслідків війни стало значне пошкодження соціальної інфраструктури області. Руйнування закладів освіти, медичних установ, житлового фонду та об'єктів енергетики створило додатковий попит на інноваційні механізми організації соціальних послуг. Іншими викликами стали міграційні, освітні, медичні та трудові проблеми (рисунк 2.1).

Рисунок 2.1 – Основні соціально-економічні виклики Харківської області після 2022 року та їх негативний вплив [розроблено автором]

Саме в цих умовах соціальні інновації почали відігравати роль інструменту швидкого реагування на кризові виклики. На відміну від традиційних управлінських підходів, соціальні інновації дозволяють оперативно адаптувати механізми надання послуг, залучати міжнародні ресурси та використовувати цифрові технології для вирішення соціальних проблем.

Особливого значення набули цифрові інструменти управління, міжнародна технічна допомога та інноваційні підходи до організації соціальних послуг.

Цифрова трансформація стала одним із ключових чинників забезпечення стійкості Харківської області в умовах війни. Завдяки активному впровадженню цифрових технологій органи влади, заклади освіти, медичні установи та громадські організації отримали можливість продовжувати діяльність навіть в умовах постійних безпекових загроз.

Важливу роль у цьому процесі відіграла державна політика цифровізації, реалізована Міністерством цифрової трансформації України. Розвиток платформи «Дія», електронного документообігу, електронних сервісів охорони здоров'я та цифрових освітніх платформ забезпечив безперервність надання значної частини послуг населенню.

За даними Міністерства цифрової трансформації України, у 2025 році Харківська область є одним із лідерів серед прифронтових регіонів за рівнем цифрового комфорту [21].

Для Харківської області цифровізація стала не лише інструментом модернізації, а й механізмом виживання в умовах воєнного стану. Багато громад почали використовувати цифрові платформи для координації гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб та організації дистанційного навчання (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні напрями цифрової трансформації Харківської області у 2022–2025 рр. [розроблено автором за 11]

Напрямок	Основні результати
Електронне урядування	Розширення цифрових адміністративних послуг
Освіта	Дистанційне навчання та цифрові освітні платформи
Охорона здоров'я	Електронні медичні записи та телемедицина
Соціальний захист	Цифрові сервіси підтримки населення
Відбудова	Використання системи DREAM
Гуманітарна допомога	Онлайн-координація ресурсів

Серед найбільш поширених соціальних інновацій у Харківській області можна виділити цифрові гуманітарні хаби, мобільні центри соціальної підтримки, платформи дистанційної освіти, телемедичні сервіси, цифрові системи моніторингу потреб населення, центри підтримки ветеранів, цифрові платформи взаємодії громад. Ці інноваційні рішення вже створили відповідні соціальні ефекти (рисунок 2.2).

Рисунок 2.2 – Основні соціальні інновації, реалізовані в Харківській області в умовах воєнного стану [розроблено автором]

Особливо важливим досягненням стало впровадження цифрових сервісів для громадян, що дозволило мінімізувати негативні наслідки руйнування адміністративної інфраструктури. В умовах воєнного стану активно розвивалися сервіси електронної реєстрації внутрішньо переміщених осіб, отримання

соціальних виплат, оформлення документів та доступу до державних послуг через мобільні застосунки. Воєнні дії створили безпрецедентні виклики для функціонування соціальної сфери регіону. Одночасно вони стали каталізатором появи нових моделей взаємодії між владою, бізнесом, міжнародними партнерами та громадянським суспільством.

Вагомим чинником цифрової стійкості стала наявність потужного ІТ-сектору. До початку війни Харків був одним із найбільших центрів інформаційних технологій в Україні, а після 2022 року значна частина ІТ-компаній продовжила діяльність, беручи участь у створенні цифрових продуктів для державного управління, гуманітарної координації та відновлення територій.

Одним із найважливіших досягнень регіону стало впровадження сучасних цифрових платформ для управління процесами відбудови. Зокрема, використання системи DREAM дозволило забезпечити прозорий облік проєктів реконструкції, моніторинг джерел фінансування та контроль за реалізацією відновлювальних заходів [43].

Важливим показником цифрової трансформації є також рівень використання електронних послуг населенням. У Харківській області спостерігається стабільне зростання кількості користувачів цифрових сервісів, що свідчить про підвищення цифрової грамотності громадян та їх готовність до використання інноваційних рішень.

Одним із ключових напрямів цифрової трансформації стало підвищення спроможності територіальних громад. Саме громади виступають основними суб'єктами реалізації соціальних інновацій, оскільки безпосередньо взаємодіють із населенням та забезпечують надання базових послуг.

Після початку повномасштабної війни значна кількість громад області зіткнулася з необхідністю оперативного реагування на кризові ситуації. У таких умовах цифрові технології стали важливим інструментом забезпечення безперервності управлінських процесів.

Серед найбільш поширених напрямів цифровізації громад можна виділити:

- впровадження електронного документообігу;
- використання геоінформаційних систем;
- цифровий моніторинг пошкоджених об'єктів;
- онлайн-комунікацію з населенням;
- електронні сервіси соціальної підтримки;
- цифрове планування відновлення територій.

У таблиці 2.2 згруповано напрями та результати прогресуючої цифровізації на розвиток територіальних громад області.

Таблиця 2.2 – Вплив цифрових технологій на діяльність громад Харківської області [розроблено автором за 11, 30]

Напрямок діяльності громади	Результат цифровізації
Управління ресурсами	Підвищення оперативності прийняття рішень
Соціальний захист	Скорочення часу надання допомоги
Освіта	Безперервність навчального процесу
Медицина	Розширення доступу до медичних послуг
Відбудова	Покращення контролю за проєктами
Комунікація	Підвищення залученості населення

Важливо зазначити, що цифрові інструменти дозволили громадам ефективніше взаємодіяти з міжнародними донорами та грантовими програмами. Завдяки використанню електронних платформ значно спростилися процеси подання проєктних заявок, підготовки звітності та моніторингу результатів реалізації проєктів. Крім того, цифровізація сприяла формуванню нових моделей громадської участі. Через електронні консультації, цифрові опитування та онлайн-платформи мешканці отримали можливість брати участь у прийнятті рішень щодо розвитку своїх громад навіть в умовах воєнного стану.

Особливу роль у розвитку соціальних інновацій відіграли громадські організації та волонтерські ініціативи. Саме вони першими впроваджували цифрові рішення для забезпечення життєво важливих потреб населення. Постійні обстріли, руйнування житлової та соціальної інфраструктури, масова евакуація населення та значне навантаження на систему соціального захисту

зумовили необхідність мобілізації ресурсів громадянського суспільства. Саме волонтерський рух став одним із ключових механізмів забезпечення життєдіяльності регіону в умовах воєнного стану.

Волонтери взяли на себе значну частину функцій, пов'язаних із наданням гуманітарної допомоги, евакуацією населення, підтримкою внутрішньо переміщених осіб, відновленням пошкоджених об'єктів та психологічною підтримкою населення. Важливою особливістю харківського волонтерства стало поєднання діяльності громадських організацій, благодійних фондів, місцевого бізнесу та міжнародних партнерів.

Протягом 2022–2025 років у Харківській області сформувалася ефективна система взаємодії між волонтерськими організаціями та органами державної влади та місцевого самоврядування, що дозволило оперативно реагувати на гуманітарні виклики та координувати допомогу населенню[11].

Досвід Харківської області свідчить, що волонтерська діяльність під час воєнного стану охоплює широкий спектр напрямів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Основні напрями волонтерської діяльності в Харківській області [11]

Напрямок діяльності	Зміст роботи
Гуманітарна допомога	Забезпечення населення продуктами харчування, водою, медикаментами та засобами гігієни
Евакуація населення	Вивезення мешканців із зон бойових дій та прифронтових територій
Підтримка ВПО	Допомога внутрішньо переміщеним особам з житлом та соціальними послугами
Відновлення інфраструктури	Розбір завалів, ремонт пошкоджених будівель
Соціальний супровід	Допомога літнім людям, людям з інвалідністю та іншим вразливим групам
Психологічна підтримка	Консультації та кризова допомога постраждалим
Освітні та цифрові проєкти	Навчання цифровим навичкам та підтримка дистанційної освіти

Найбільш затребуваними залишаються гуманітарні та евакуаційні напрямки, оскільки значна частина території області перебуває під постійною загрозою обстрілів.

Одним із найбільш відомих прикладів є Громадська організація "Центр надання гуманітарної допомоги "Волонтер - 68", яка спеціалізується на підтримці маломобільних громадян, людей з інвалідністю та літніх осіб. Організація здійснює евакуацію населення із небезпечних територій, надає адресну гуманітарну допомогу, організовує патронажні перевезення та соціальний супровід. За даними організації, з початку діяльності було евакуйовано понад 10 тис. осіб із прифронтових територій, здійснено понад 2 тис. патронажних перевезень та надано понад 102 тис. гуманітарних наборів. Особливу увагу організація приділяє людям похилого віку та особам з інвалідністю, які потребують спеціалізованого транспорту та супроводу під час евакуації [10]

Важливим напрямом волонтерської підтримки стало відновлення пошкоджених будівель. У цьому контексті показовою є діяльність волонтерського руху «Добробат». Організація об'єднує тисячі добровольців, які беруть участь у розборі завалів та терміновому ремонті житла, пошкодженого внаслідок бойових дій. У Харківській області волонтери «Добробату» регулярно залучаються до відновлення житлових будинків, шкіл та об'єктів соціальної інфраструктури [13].

Вагомий внесок у підтримку населення здійснює благодійний фонд «Даруй Добро», який після початку повномасштабної війни переорієнтував свою діяльність на забезпечення гуманітарних потреб цивільного населення та підтримку Збройних Сил України [3]. Фонд співпрацює з міжнародними партнерами та реалізує гуманітарні програми на території Харківської області.

Окремо слід відзначити діяльність волонтерської ініціативи «Станція Харків», яка ще з 2014 року займається підтримкою внутрішньо переміщених осіб. Після 2022 року організація значно розширила масштаби своєї діяльності,

забезпечуючи гуманітарну, соціальну та консультаційну допомогу громадянам, які постраждали від війни [6]

Значний внесок у відновлення деокупованих громад здійснює громадська організація «Відродження Салтова». Організація об'єднує мешканців Старосалтівської громади та сприяє відбудові житла, інфраструктури й соціальних об'єктів, пошкоджених внаслідок бойових дій [5].

Особливістю харківського волонтерського руху є високий рівень співпраці з органами влади та міжнародними організаціями.

Підтримка волонтерських ініціатив здійснюється через:

- координацію гуманітарної допомоги;
- спільні евакуаційні заходи;
- обмін інформацією щодо потреб населення;
- залучення міжнародного фінансування;
- реалізацію проєктів відбудови.

Завдяки такій взаємодії вдалося значно підвищити ефективність розподілу ресурсів та мінімізувати дублювання гуманітарної допомоги.

В умовах воєнного стану особливого значення набули цифрові технології. Соціальні мережі, месенджери, електронні бази даних та онлайн-платформи стали ключовими інструментами координації волонтерської діяльності.

Основними цифровими інструментами є:

- канали месенджерів для оперативного інформування;
- CRM-системи обліку отримувачів допомоги;
- електронні форми збору заявок;
- онлайн-карти потреб громад;
- системи моніторингу гуманітарної допомоги.

Цифровізація дозволила значно скоротити час реагування на запити населення та забезпечити прозорість використання ресурсів (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Переваги цифровізації волонтерської діяльності [розроблено автором за 11]

Показник	Результат
Швидкість комунікації	Оперативне реагування на потреби
Прозорість	Контроль використання ресурсів
Масштабованість	Можливість охоплення великої кількості отримувачів
Аналітика	Визначення пріоритетних напрямів допомоги
Координація	Взаємодія між організаціями та органами влади

Попри значні досягнення, волонтерський рух Харківської області стикається з низкою проблем:

- нестача фінансових ресурсів;
- високе емоційне навантаження на волонтерів;
- ризики безпеки під час роботи в прифронтових районах;
- потреба в цифровій модернізації процесів управління;
- зменшення обсягів міжнародного фінансування.

Водночас перспективними напрямками розвитку залишаються впровадження цифрових платформ координації волонтерської діяльності, використання штучного інтелекту для аналізу потреб населення, розвиток соціального підприємництва та розширення міжнародного партнерства.

Отже, досвід Харківської області демонструє, що волонтерський рух став одним із найважливіших елементів забезпечення стійкості регіону під час воєнного стану. Ефективна взаємодія громадянського суспільства, державних інституцій та міжнародних партнерів дозволила забезпечити підтримку населення, організувати евакуацію, відновлювати інфраструктуру та сприяти соціальній згуртованості громад. Подальший розвиток цифрових інструментів управління волонтерською діяльністю може стати важливою складовою післявоєнного відновлення Харківської області.

У відповідь на ці виклики регіон активно залучав цифрові інструменти управління, міжнародну допомогу та механізми партнерської взаємодії.

Важливим результатом цифрової трансформації стало створення умов для використання концепції «Digital Resilience», яка передбачає забезпечення стійкості громад через цифрові технології, відкриті дані та інноваційні управлінські рішення [30].

Для комплексної оцінки перспектив розвитку соціальних інновацій доцільно здійснити SWOT-аналіз, який дозволяє визначити внутрішні та зовнішні фактори впливу на процеси цифрової трансформації та соціального розвитку регіону (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 – SWOT-аналіз розвитку соціальних інновацій у Харківській області [розроблено автором]

СИЛЬНІ СТОРОНИ (S – STRENGTHS)	СЛАБКІ СТОРОНИ (W – WEAKNESSES)
Потужний науковий потенціал	Руйнування інфраструктури
Розвинений ІТ-сектор	Відтік населення
Високий рівень цифровізації	Обмежені фінансові ресурси громад
Активна міжнародна підтримка	Нерівномірний розвиток громад
Досвід кризового управління	Дефіцит кваліфікованих кадрів
МОЖЛИВОСТІ (O – OPPORTUNITIES)	ЗАГРОЗИ (T – THREATS)
Повоєнне відновлення	Тривалі воєнні дії
Інтеграція до ЄС	Скорочення міжнародного фінансування
Розвиток Smart City	Погіршення демографічної ситуації
Залучення інвестицій	Кіберзагрози
Розширення міжнародного партнерства	Макроекономічна нестабільність

Результати SWOT-аналізу свідчать, що Харківська область має значний потенціал для розвитку соціальних інновацій навіть в умовах воєнного стану. Найбільшою конкурентною перевагою регіону виступає поєднання наукового потенціалу, цифрової інфраструктури та активної міжнародної підтримки.

Водночас головними ризиками залишаються продовження бойових дій, міграція населення та необхідність значних інвестицій у відновлення пошкодженої інфраструктури.

Проведена оцінка дозволяє зробити висновок, що цифрова трансформація стала одним із ключових факторів підтримки соціальних інновацій у Харківській області. Завдяки впровадженню цифрових технологій вдалося забезпечити

функціонування значної частини соціальної сфери навіть в умовах воєнного стану.

Особливе значення мають цифрові платформи управління відбудовою, електронні сервіси соціальної підтримки, дистанційна освіта та телемедицина. Саме ці інструменти забезпечили стійкість регіону до кризових викликів та створили передумови для майбутнього відновлення.

Отримані результати створюють підґрунтя для подальшого дослідження зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій, що реалізуються через міжнародну технічну допомогу, грантові програми та партнерські проєкти, аналіз яких буде здійснено у підрозділі 2.2.

2.2 Аналіз міжнародної технічної допомоги, грантових програм та партнерських проєктів як інструментів підтримки соціальних інновацій регіону

В умовах повномасштабної війни міжнародна технічна допомога стала одним із ключових джерел підтримки соціально-економічного розвитку Харківської області. Значні руйнування інфраструктури, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, необхідність відновлення соціальних послуг та забезпечення життєдіяльності громад обумовили потребу в залученні зовнішніх фінансових, матеріальних та експертних ресурсів.

Міжнародна технічна допомога охоплює широкий спектр інструментів, серед яких грантове фінансування, консультаційна підтримка, передача технологій, навчальні програми, гуманітарні проєкти та партнерські ініціативи. У сучасних умовах вона виступає не лише джерелом фінансування, а й механізмом поширення інноваційних практик управління та розвитку громад.

Для Харківської області особливого значення набули проєкти міжнародних організацій, спрямовані на відновлення пошкодженої інфраструктури, цифровізацію управлінських процесів, підтримку освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Основні напрями міжнародної технічної допомоги Харківській області [розроблено автором за 11]

Напрямок підтримки	Основні заходи
Відновлення інфраструктури	Реконструкція соціальних об'єктів
Підтримка громад	Розвиток місцевого самоврядування
Цифровізація	Впровадження цифрових сервісів
Освіта	Створення безпечних освітніх просторів
Охорона здоров'я	Модернізація медичних закладів
Соціальний захист	Підтримка ВПО та вразливих груп

Значна частина міжнародної допомоги спрямовується саме на підтримку соціальних інновацій. Це пов'язано з тим, що традиційні механізми надання послуг часто виявляються недостатньо ефективними в умовах воєнного стану, тоді як інноваційні рішення дозволяють швидко адаптуватися до нових викликів.

Одним із найбільших міжнародних партнерів Харківської області виступає Програма розвитку ООН (UNDP). Після початку повномасштабної війни діяльність організації була суттєво переорієнтована на підтримку відновлення постраждалих регіонів.

Основними напрямками роботи UNDP у Харківській області стали:

- підтримка цифрової трансформації громад;
- відновлення соціальної інфраструктури;
- розвиток місцевого самоврядування;
- створення умов для економічного відновлення;
- підтримка інноваційних проєктів громад.

Особливу увагу організація приділяє розвитку цифрових інструментів управління відновленням. За підтримки міжнародних партнерів реалізуються проєкти цифрового моніторингу пошкоджень, управління відбудовою та планування реконструкції громад [44].

Практика реалізації проєктів UNDP демонструє, що міжнародна технічна допомога здатна не лише компенсувати наслідки руйнувань, але й стимулювати впровадження нових моделей соціального розвитку.

До 2025 р. важливим джерелом міжнародної підтримки були програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Діяльність агентства в Україні охоплювала широкий спектр напрямів, включаючи розвиток демократії, економічне відновлення, цифровізацію та підтримку громадянського суспільства.

У Харківській області проєкти USAID були спрямовані на:

- розвиток місцевої економіки;
- підтримку малого та середнього бізнесу;
- цифровізацію муніципального управління;
- розвиток освітніх ініціатив;
- зміцнення спроможності громад.

Особливе значення мала підтримка підприємницьких ініціатив, оскільки саме соціальне підприємництво часто виступає джерелом нових соціальних інновацій [43].

Важливою особливістю програм USAID була орієнтація на довгострокову стійкість результатів. Це забезпечувало формування передумов для подальшого розвитку соціальних інновацій навіть після завершення фінансування проєктів.

Євросоюз є одним із найбільших донорів України та відіграє ключову роль у фінансуванні процесів відновлення. Підтримка регіонів здійснюється через різноманітні фінансові інструменти та програми міжнародного співробітництва.

Для Харківської області найбільше значення мають Ukraine Facility, EU4Recovery, U-LEAD with Europe, Interreg Europe, Horizon Europe, Digital Europe Programme та ін. (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7 – Основні програми ЄС, доступні для Харківської області
[розроблено автором за 11]

Програма	Основна мета
Ukraine Facility	Відновлення та модернізація
EU4Recovery	Підтримка громад
U-LEAD with Europe	Розвиток місцевого самоврядування
Horizon Europe	Інновації та дослідження
Digital Europe	Цифрова трансформація
Interreg Europe	Міжрегіональне співробітництво

Помітний внесок у підтримку Харківської області здійснює Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ). Організація реалізує проєкти у сфері відновлення інфраструктури, розвитку місцевого самоврядування та підвищення енергоефективності.

Крім GIZ, активну участь у підтримці регіону беруть UNICEF, IOM, World Bank, EBRD, EIB, Norwegian Refugee Council, Danish Refugee Council та інші установи.

Таблиця 2.8 - Міжнародні організації та напрями їх підтримки [розроблено автором за 11]

Організація	Основний напрям діяльності
GIZ	Відновлення громад
UNICEF	Освіта та захист дітей
IOM	Підтримка ВПО
Світовий банк	Інфраструктурні проєкти
EBRD	Економічне відновлення
EIB	Інвестиції у відбудову
NRC	Гуманітарна підтримка
DRC	Захист населення

Спільною особливістю діяльності міжнародних організацій є поступовий перехід від гуманітарного реагування до довгострокового відновлення та розвитку регіону.

Одним із найбільш ефективних зовнішньоекономічних механізмів розвитку соціальних інновацій у Харківській області є грантове фінансування. У період воєнного стану грантові програми стали важливим джерелом ресурсів для органів місцевого самоврядування, громадських організацій, освітніх установ, соціальних підприємств та ініціативних груп населення.

На відміну від традиційних бюджетних механізмів фінансування, грантові програми забезпечують не лише фінансову підтримку, а й доступ до міжнародного досвіду, консультаційного супроводу, освітніх ресурсів та партнерських мереж. У Харківській області найбільш активно використовуються грантові можливості, що надаються Європейським Союзом, Програмою розвитку ООН, Агентством США з міжнародного розвитку (до 2025 року) Міжнародною організацією з питань міграції, Німецького товариства міжнародного співробітництва, Фондом «Відродження», а також урядами Німеччини, Канади, Швеції та інших країн-партнерів [11].

Основними напрямками грантового фінансування виступають:

- підтримка внутрішньо переміщених осіб;
- розвиток соціального підприємництва;
- цифровізація громад;
- розвиток молодіжних ініціатив;
- відновлення соціальної інфраструктури;
- підтримка ветеранів та членів їхніх сімей;
- розвиток освітніх та культурних проєктів.

На рисунку 2.3 проілюстровано зазначені напрямки надання грантів із цільовими бенефіціарами.

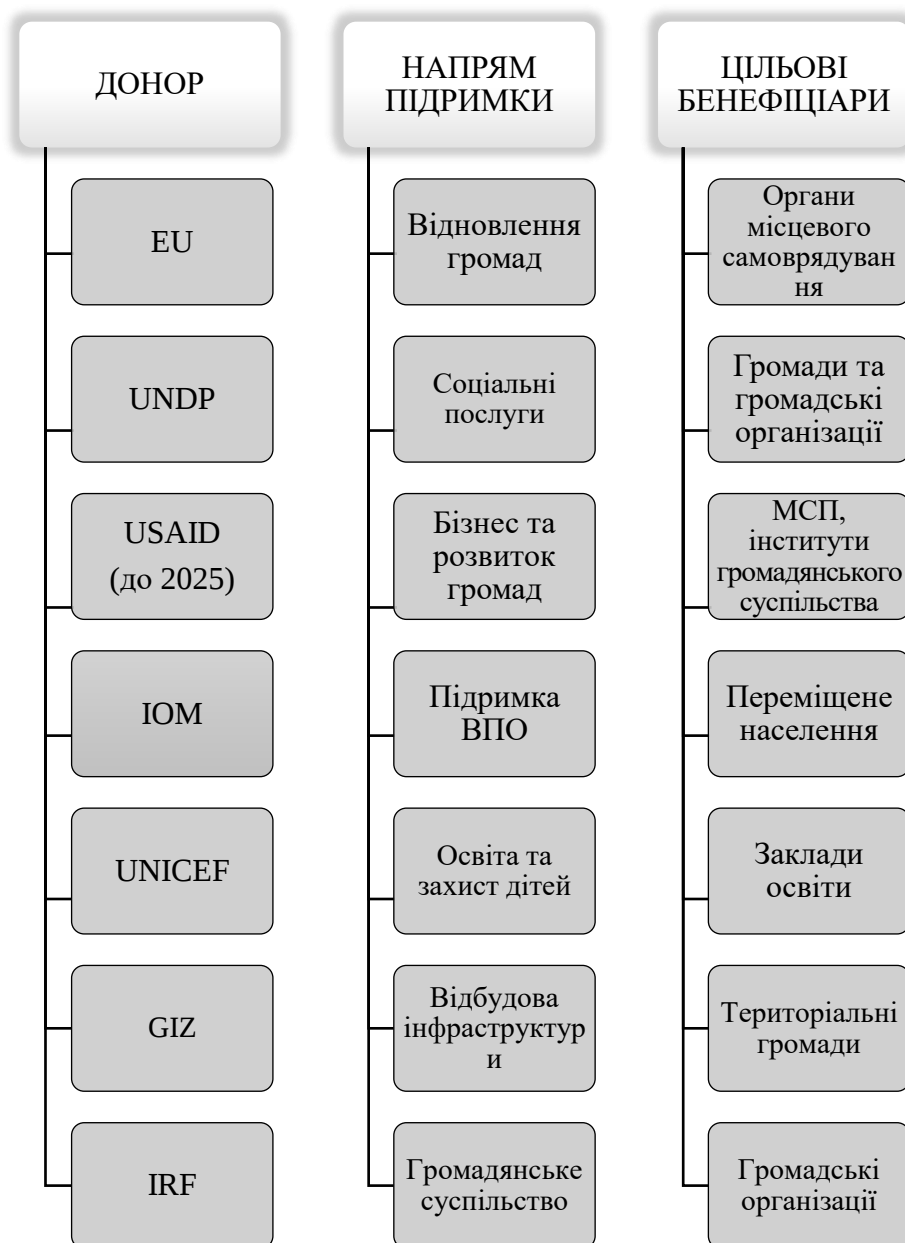

Рисунок 2.3 – Основні грантові програми для Харківської області у 2022–2025 рр. [розроблено автором за 11]

Особливої актуальності набувають грантові програми, спрямовані на цифровізацію соціальних послуг. Завдяки міжнародній підтримці громади отримують можливість впроваджувати електронні сервіси, цифрові реєстри, системи моніторингу соціальних потреб та інші інноваційні рішення.

Крім фінансової підтримки, грантові програми сприяють формуванню нової культури проектного управління, що позитивно впливає на якість місцевого самоврядування та підвищує інституційну спроможність громад.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають міжнародні партнерства між українськими та іноземними громадами. Такі форми співробітництва забезпечують не лише фінансову підтримку, але й передачу знань, технологій та управлінського досвіду.

Після 2022 року Харківська область суттєво активізувала міжнародну співпрацю. Багато територіальних громад уклали угоди про партнерство з муніципалітетами країн Європейського Союзу, Канади, Великої Британії та США. Переваги міжнародних партнерств згруповано в таблиці 2.9

Таблиця 2.9 – Переваги міжнародних партнерств для розвитку соціальних інновацій [розроблено автором за 11, 30]

Переваги	Результат
Обмін досвідом	Впровадження інноваційних практик
Спільні проєкти	Залучення додаткових ресурсів
Навчання персоналу	Підвищення кваліфікації кадрів
Інвестиційне співробітництво	Розширення фінансових можливостей
Цифровізація	Передача сучасних технологій

Основними напрямками зазначеного співробітництва стали:

- відбудова соціальної інфраструктури;
- модернізація освітніх закладів;
- розвиток цифрових сервісів;
- підтримка охорони здоров'я;
- культурний обмін;
- підготовка проєктів міжнародного фінансування.

Практика міжнародного співробітництва свідчить, що громади, які активно залучаються до міжнародних мереж, демонструють вищі показники інноваційної активності та ефективності використання зовнішніх ресурсів.

Особливого значення набуває участь у програмах Європейського Союзу, які дозволяють інтегрувати місцеві громади до європейського простору регіонального розвитку.

Для визначення результативності зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій доцільно оцінити вплив міжнародної допомоги на основні сфери соціально-економічного розвитку Харківської області.

Проведений аналіз дозволяє виділити декілька основних напрямів позитивного впливу:

- модернізація системи соціальних послуг;
- підвищення цифрової спроможності громад;
- розвиток місцевого самоврядування;
- підтримка інноваційних проєктів;
- зміцнення соціальної згуртованості населення.

Аналіз показує, що найбільш відчутний ефект міжнародна допомога має у сферах, де активно застосовуються цифрові технології та інноваційні підходи до управління.

Водночас існують певні проблеми, пов'язані з координацією донорської допомоги, складністю процедур отримання фінансування та обмеженістю кадрових ресурсів на місцевому рівні.

Результати аналізу свідчать, що міжнародна технічна допомога створює значні можливості для модернізації соціальної сфери та розвитку інноваційних підходів до вирішення суспільних проблем.

Разом з тим довгострокова ефективність зовнішньоекономічних механізмів залежатиме від здатності регіону забезпечити сталий розвиток після завершення програм міжнародної підтримки.

Для забезпечення довгострокової ефективності необхідним є підвищення інституційної спроможності громад, удосконалення координації міжнародної допомоги та розширення практики використання цифрових інструментів управління.

Проведений аналіз показав, що міжнародна технічна допомога, грантові програми та партнерські проєкти виступають ключовими зовнішньоекономічними механізмами стимулювання соціальних інновацій у Харківській області в умовах воєнного стану.

Отримані результати дослідження створюють основу для розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у Харківській області, що буде розглянуто у третьому розділі кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Напрями розвитку міжнародного співробітництва та залучення зовнішніх ресурсів для підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону

В умовах воєнного стану та підготовки до повоєнного відновлення Харківська область потребує комплексного удосконалення зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій. Незважаючи на значні обсяги міжнародної допомоги, існуюча система взаємодії між органами влади, міжнародними донорами, громадськими організаціями та бізнесом залишається недостатньо інтегрованою.

Враховуючи масштаби руйнувань та необхідність модернізації соціальної інфраструктури, особливої актуальності набуває формування нової моделі міжнародного співробітництва, орієнтованої не лише на відновлення втрачених ресурсів, а й на створення сучасної інноваційної екосистеми регіонального розвитку.

У контексті європейської інтеграції України доцільно розглядати соціальні інновації як один із ключових інструментів реалізації концепції сталого розвитку територій. Саме тому вдосконалення зовнішньоекономічних механізмів повинно базуватися на принципах:

- науковості;
- цифровізації;
- інклюзивності;
- прозорості;
- партнерства;
- сталого розвитку;

- орієнтації на потреби громад.

З урахуванням досвіду країн Європейського Союзу пропонується створення багаторівневої системи підтримки соціальних інновацій, яка поєднуватиме фінансові, організаційні, цифрові та інституційні інструменти міжнародної взаємодії.

Таблиця 3.1 – Принципи розвитку зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій [розроблено автором]

Принцип	Характеристика
Науковість	Використання сучасних технологій
Партнерство	Співпраця влади, бізнесу та громадськості
Цифровізація	Впровадження цифрових платформ
Інклюзивність	Залучення всіх груп населення
Відкритість	Прозорість управлінських процесів
Стійкість	Орієнтація на довгостроковий розвиток

Запропонований підхід дозволить забезпечити системне використання міжнародних ресурсів та підвищити ефективність реалізації соціально орієнтованих проєктів.

Одним із перспективних напрямів розвитку соціальних інновацій є створення регіональної екосистеми міжнародного співробітництва. Під такою екосистемою доцільно розуміти сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, які беруть участь у залученні, розподілі та використанні міжнародних ресурсів для реалізації інноваційних соціальних проєктів.

Основними учасниками запропонованої системи повинні стати:

- Харківська обласна військова адміністрація;
- органи місцевого самоврядування;
- міжнародні організації;
- університети та наукові установи;
- громадські організації;
- бізнес-структури;
- міжнародні фінансові інституції;

– донорські фонди.

Особливу роль у формуванні такої екосистеми можуть відігравати заклади вищої освіти Харківщини, які мають значний науковий потенціал та досвід міжнародного співробітництва (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Основні учасники регіональної екосистеми соціальних інновацій [розроблено автором]

Учасник	Основні функції
Обласна влада	Координація та стратегічне управління
Громади	Реалізація проєктів
Університети	Розробка інноваційних рішень
Бізнес	Інвестування та технологічна підтримка
Донори	Фінансування проєктів
Громадські організації	Соціальна мобілізація населення

Взаємодія зазначених суб'єктів дозволить створити сприятливі умови для залучення зовнішніх ресурсів та масштабування успішних соціальних інновацій.

Важливим напрямом удосконалення зовнішньоекономічних механізмів є активізація участі Харківської області в міжнародних програмах фінансування.

На сьогодні потенціал багатьох програм використовується лише частково через недостатню кількість підготовлених проєктів та обмежену інституційну спроможність окремих громад.

З метою вирішення зазначеної проблеми доцільно створити регіональний центр підготовки грантових заявок та супроводу міжнародних проєктів.

Основними напрямками роботи такого центру можуть бути:

- підготовка грантових заявок;
- навчання представників громад;
- консультування щодо міжнародного фінансування;
- пошук партнерів для проєктів;
- супровід реалізації проєктів;

– моніторинг міжнародних програм, що успішно функціонували протягом останніх років (Ukraine Facility, Horizon Europe, Digital Europe, Interreg Europe, Erasmus+, U-LEAD with Europe та ін).

Можна очікувати, що активніше залучення регіону до міжнародних програм дозволить суттєво збільшити обсяги фінансування соціальних інновацій та прискорити процеси відновлення.

Поряд із грантовими ресурсами важливим джерелом підтримки соціальних інновацій можуть стати міжнародні інвестиції.

Для Харківської області особливо перспективними є інвестиції у такі сфери (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 – Пріоритетні напрями міжнародного інвестування [розроблено автором]

Напрямок	Очікуваний результат
Освіта	Відновлення людського капіталу
Медицина	Підвищення якості послуг
Енергетика	Енергетична стійкість громад
Соціальне житло	Забезпечення потреб ВПО
Цифрова інфраструктура	Прискорення цифрової трансформації
Соціальне підприємництво	Нові робочі місця

Особливу увагу доцільно приділити розвитку механізмів державно-приватного партнерства, які широко використовуються у країнах Європейського Союзу під час реалізації соціально значущих проєктів [29, 44].

Післявоєнне відновлення Харківської області потребує не лише реконструкції зруйнованої інфраструктури, але й формування нової моделі розвитку територій на основі цифрових технологій, принципів сталості та активної участі громадян. У цьому контексті концепції Smart City та Smart Community виступають важливими інструментами модернізації регіону.

Концепція Smart City передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності міського управління,

оптимізації використання ресурсів та покращення якості життя населення. Для Харкова та інших міст області впровадження таких рішень може стати основою швидкого відновлення житлово-комунального господарства, транспортної інфраструктури, енергетичних мереж та систем безпеки.

Одним із пріоритетних напрямів є створення цифрових двійників міст (Digital Twins), які дозволяють моделювати процеси відбудови, прогнозувати навантаження на інфраструктуру та оцінювати наслідки управлінських рішень. Використання технологій Інтернету речей (IoT) забезпечує моніторинг стану об'єктів критичної інфраструктури в режимі реального часу, що особливо актуально в умовах ризиків повторних пошкоджень.

Паралельно із розвитком Smart City важливого значення набуває концепція Smart Community, яка акцентує увагу на залученні громадян до процесів прийняття рішень через цифрові платформи участі, електронні консультації та громадський бюджет. Для територіальних громад Харківщини це створює можливості більш ефективного визначення потреб населення та контролю за використанням ресурсів міжнародної допомоги.

Важливою складовою є розвиток цифрової інклюзії. Забезпечення доступу до цифрових сервісів для внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку та соціально вразливих груп населення сприяє зменшенню соціальної нерівності та формуванню більш стійких громад.

Таким чином, інтеграція принципів Smart City та Smart Community дозволяє розглядати відбудову Харківської області не лише як процес реконструкції, а як можливість створення сучасного цифрового регіону, орієнтованого на інновації, сталість та громадянську участь.

Одним із перспективних напрямів розвитку цифрової трансформації є використання технологій штучного інтелекту.

У контексті повоєнного відновлення Харківської області штучний інтелект може застосовуватися для: прогнозування соціальних потреб населення, аналізу ефективності проєктів, моніторингу використання ресурсів, підтримки прийняття управлінських рішень, автоматизації обробки даних.

На рисунку 3.1 узагальнено можливості використання штучного інтелекту для впровадження соціальних інновацій у повоєнний період.

Рисунок 3.1 – Можливості використання штучного інтелекту для впровадження соціальних інновацій у повоєнний період [розроблено автором]

Використання штучного інтелекту відповідає сучасним світовим тенденціям цифрового управління та створює передумови для більш ефективного використання міжнародних ресурсів у процесі відновлення Харківської області.

На нашу думку, однією з найбільш ефективних інституційних форм розвитку інноваційних екосистем є кластери.

Кластер являє собою територіально локалізоване об'єднання підприємств, науково-дослідних установ, закладів освіти, громадських організацій та органів влади, діяльність яких спрямована на досягнення спільних цілей розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіону [30].

Традиційно кластерна модель використовувалася для стимулювання економічного зростання та технологічних інновацій. Проте останніми десятиліттями у країнах Європейського Союзу та Північної Америки сформувалося нове бачення кластерів як платформ для створення соціальних

інновацій. Такі об'єднання забезпечують ефективну взаємодію між державою, бізнесом, науковими установами та громадянським суспільством з метою вирішення актуальних соціальних проблем. Соціальні інновації дедалі частіше розглядаються як результат мережевої взаємодії різних учасників регіонального розвитку, а кластери виступають інституційним середовищем для такої взаємодії.

Особливого значення кластерний підхід набуває в умовах криз, воєнних конфліктів та повоєнного відновлення, коли виникає необхідність швидкої мобілізації ресурсів та координації діяльності великої кількості зацікавлених сторін.

У країнах Європейського Союзу кластери є одним із ключових інструментів реалізації регіональної інноваційної політики. Значна увага приділяється формуванню так званих кластерів соціальної економіки (Social Economy Clusters), які об'єднують соціальні підприємства, громадські організації, університети та органи влади для вирішення суспільно важливих завдань. Європейська кластерна політика розглядає такі структури як драйвери соціальних інновацій, зайнятості населення та сталого розвитку територій.

Однією з найбільш розвинених систем підтримки кластерів є діяльність Європейської платформи кластерної співпраці (European Cluster Collaboration Platform – ECCP), яка об'єднує понад 1500 кластерних організацій та сприяє співробітництву між регіонами, університетами, бізнесом та громадськими структурами [33]. Платформа забезпечує доступ до партнерських мереж, інструментів фінансування, баз знань та програм розвитку інноваційних екосистем.

У Німеччині активно розвиваються кластери, що поєднують цифрові технології та соціальні інновації. Прикладом є ініціативи у сфері соціального підприємництва та цифрової інклюзії, які реалізуються за участю університетів, муніципалітетів та технологічних компаній [41]. Такі кластери сприяють розвитку цифрових сервісів для літніх людей, осіб з інвалідністю та соціально вразливих груп населення.

У країнах Північної Європи кластерна політика орієнтована на розвиток інноваційних екосистем, у яких соціальні та технологічні інновації розглядаються як взаємопов'язані процеси. Значна увага приділяється підтримці стартапів, соціального підприємництва, цифрової трансформації громад та розвитку концепції Smart City [40].

Цікавим прикладом є мережі кластерів соціальної та екологічної інновації, які функціонують у Бельгії, Італії, Румунії та країнах Західних Балкан. Їх діяльність спрямована на створення нових соціальних послуг, розвиток громад, екологічні проекти та інтеграцію вразливих груп населення в економічне життя регіонів (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Міжнародні моделі кластерів соціальних інновацій [розроблено автором за 33, 40]

Країна	Тип кластеру	Основні учасники	Соціальний ефект
Німеччина	Digital Social Innovation Cluster	Бізнес, університети, муніципалітети	Розвиток цифрових соціальних сервісів
Данія	Innovation Cluster	Бізнес, дослідницькі центри, громади	Соціальна інтеграція та зайнятість
Італія	Social Economy Cluster	Соціальні підприємства, НУО	Підтримка вразливих груп населення
Фінляндія	Smart City Cluster	Міська влада, ІТ-компанії, громадськість	Розвиток цифрових громад
Нідерланди	Living Lab Clusters	Університети, стартапи, громади	Соціальні експерименти та інновації

Світовий досвід свідчить, що кластери особливо ефективні в умовах повоєнного відновлення територій. Після військових конфліктів вони дозволяють об'єднати ресурси держави, бізнесу та громадськості для вирішення проблем реконструкції інфраструктури, відновлення ринку праці та соціальної інтеграції населення.

У країнах Балканського регіону після завершення воєнних конфліктів значна частина програм розвитку реалізовувалася саме через кластерні об'єднання, які забезпечували взаємодію місцевих громад, міжнародних донорів

та органів влади [32]. Аналогічний підхід застосовувався у програмах відновлення окремих регіонів Руанди та інших постконфліктних держав.

Сучасні європейські підходи до відновлення територій базуються на концепції інноваційних екосистем, де кластери виконують роль координаторів розвитку та генераторів соціальних інновацій.

Результати впливу фактора кластеризації на сталість розвитку регіональних економічних систем виражаються комплексом ефектів, уніфікованих для кожного регіону. У контексті забезпечення сталого розвитку регіональної економічної системи ефекти кластеризації можна умовно поділити на три категорії за критерієм сфери прояву (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Ефекти кластеризації, що забезпечують сталий розвиток регіональних економічних систем [розроблено автором за 24, 30, 42]

Категорії ефектів кластеризації за сферами прояву		
Просторові	Економічні	Соціальні
– інституційна трансформація економічного простору; – інфраструктурний розвиток території зони діяльності кластера; – генерування нових знань та прискорення їхнього трансферу в просторі; – створення міжрегіональних логістичних та розподільчих центрів просування продукції кластеру; – формування єдиного інформаційного простору діяльності кластерів; – ліквідація просторових бар'єрів взаємодії кластерних структур	– розширення інтеграції зі стейкхолдерами у створенні інноваційної продукції з високою доданою вартістю; – зміцнення позицій кластерної структури та її учасників на конкурентному ринку; – масштабування економічної діяльності учасників кластера; – диверсифікація бізнесу кластерної структури та відкриття його нових напрямів; – концентрація та раціоналізація використання ресурсів учасників кластеру; – оптимізація ринкових трансакцій учасників кластеру	– зростання соціальної та корпоративної відповідальності бізнесу учасників кластеру; – розвиток місцевих громад у зоні діяльності кластеру; - участь кластерної структури в реалізації проектів соціального спрямування, благодійної та волонтерської діяльності; – стимулювання трудової участі

Для України кластерний підхід набуває особливого значення в умовах війни та майбутнього післявоєнного відновлення на тлі обмеженості внутрішніх ресурсів і суворо цільового отримання зовнішніх ресурсів. Важливою перевагою кластерного підходу є можливість залучення міжнародних грантових програм та

європейських партнерських мереж. Водночас потенціал кластерів як інструментів розвитку соціальних інновацій поки використовується недостатньо. Для України та Харківської області кластерний підхід може стати важливим механізмом післявоєнного відновлення, сприяти мобілізації ресурсів, розвитку партнерства між різними секторами та формуванню сучасної цифрової екосистеми регіонального розвитку.

Перспективними напрямками є створення:

- кластерів соціального підприємництва;
- цифрових кластерів відновлення громад;
- кластерів медичних та реабілітаційних інновацій;
- кластерів підтримки ветеранів та внутрішньо переміщених осіб;
- кластерів Smart City та Smart Community);
- освітньо-інноваційних кластерів.

Концептуально кластер може поєднувати три складника за досвідом Боснії та Герцеговини [33]:

- змістовий – портфель соціальних інновацій;
- інституційний – мережу учасників із чітко визначеними ролями та механізмами взаємодії;
- фінансово-управлінську – Регіональний фонд як координаційний і розподільчий центр кластеру.

Основними джерелами формування фонду можуть бути:

- міжнародна технічна допомога;
- кошти донорських організацій;
- внески міжнародних фінансових інституцій;
- ресурси місцевих бюджетів;
- приватні інвестиції.

На рисунку 3.2 зведено його основні структурні блоки Регіонального фонду та відповідні функції.

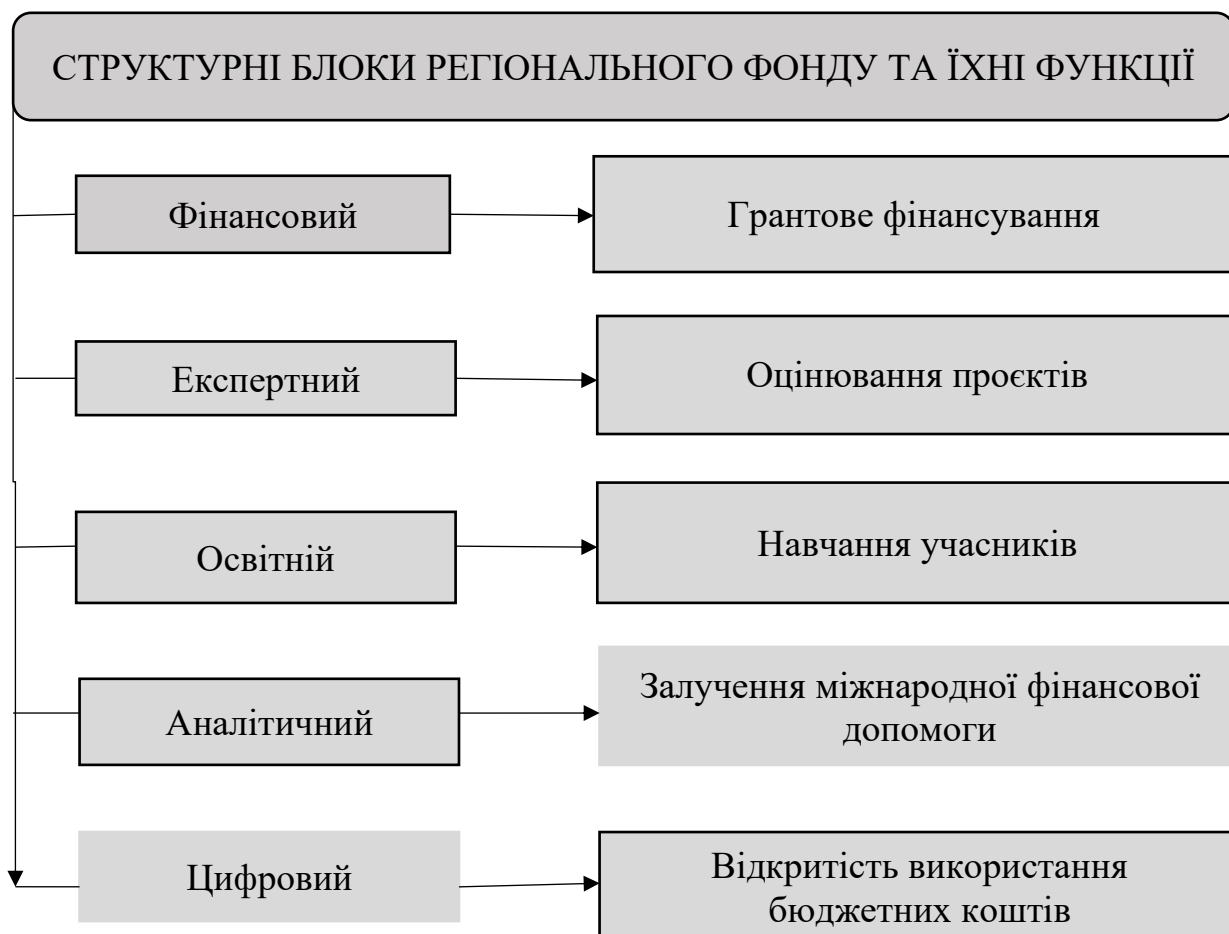

Рисунок 3.2 – Структурні блоки Регіонального фонду та їхні функції
[розроблено автором]

Історично Харківська область концентрувала один із найпотужніших освітньо-наукових потенціалів в Україні. У регіоні функціонують багато закладів вищої освіти, наукових установ, технологічних компаній та громадських організацій. Створення такого кластеру саме на базі Харківської області є логічним з кількох причин.

По-перше, область має потужний університетський та науково-педагогічний потенціал – заклади вищої освіти педагогічного, технічного й класичного профілю, що зосереджені переважно в Харкові, можуть виконувати функцію методичного й дослідницького ядра кластеру.

По-друге, Харківська область характеризується високою територіальною диференціацією: поряд із громадами, що зазнали критичних руйнувань (прикордонні та постраждалі від бойових дій території), існують громади, що

приймають значну кількість ВПО і потребують розширення освітньої інфраструктури. Кластерна модель дозволяє вибудувати єдину регіональну політику, яка водночас враховує специфіку «постраждалих» і «приймаючих» громад, не нав'язуючи їм уніфікованих рішень.

По-третє, наявність розвиненого сектору інформаційних технологій та інноваційного підприємництва в Харкові створює передумови для залучення позабюджетних ресурсів, формування партнерств бізнесу і освіти, а також для трансферу управлінських практик, апробованих у європейських хабах соціальних інновацій.

Незважаючи на руйнівну роль воєнного лихоліття, логічним є пріоритетність створення саме освітнього кластеру з функціонуванням Регіонального фонду освітніх інновацій, що буде розглянуто в наступному параграфі. Створення РФОІ сприятиме підвищенню ефективності використання зовнішніх ресурсів, прискоренню процесів цифрової трансформації та формуванню сучасної моделі повоєнного відновлення Харківської області на засадах інноваційного розвитку, міжнародного партнерства та конкретизації в ефективних інституційних формах.

3.2 Основні рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області

Доцільність створення саме Регіонального фонду освітніх інновацій (РФОІ) як інституційної основи кластеру обумовлена потребою у спеціалізованому інституті, що поєднує функції грантодавця, методичного центру та платформи координації, але водночас є більш гнучким за традиційні бюджетні установи. На відміну від структурних підрозділів з питань освіти обласної державної (військової) адміністрації, фонд може швидше залучати міжнародне фінансування, працювати з пілотними проєктами на конкурсних засадах, акумулювати кошти з різних джерел (державний та місцеві бюджети, міжнародна технічна допомога, кошти бізнесу, благодійні внески) на єдиному

рахунку та спрямовувати їх відповідно до пріоритетів, узгоджених учасниками кластеру. Таким чином, РФОІ виступає не альтернативою, а доповненням до існуючої системи управління освітою, надаючи їй «інноваційний контур», орієнтований на проєктну роботу та швидке масштабування успішних рішень.

До основних функцій РФОІ належать:

- проведення конкурсів грантової підтримки інноваційних освітніх і соціальних проєктів закладів освіти, громадських організацій та територіальних громад;
- розроблення та поширення модельних рішень (програм психосоціальної підтримки, моделей інклюзивного навчання, цифрових освітніх рішень), які можуть бути відтворені іншими учасниками кластеру;
- ведення регіональної цифрової платформи обліку потреб закладів освіти, наявних ресурсів та реалізованих проєктів з метою запобігання дублюванню; координація залучення міжнародної технічної допомоги та узгодження донорських інтервенцій із регіональними пріоритетами;
- також моніторинг та оцінка соціально-економічного ефекту реалізованих проєктів.

Принципово, що РФОІ не виконує функцій з безпосереднього управління закладами освіти та не підміняє повноважень органів управління освітою – його роль полягає у фінансуванні, методичній підтримці та координації інновацій, тоді як управлінська відповідальність за освітній процес залишається за відповідними органами влади та засновниками закладів освіти.

Взаємодія РФОІ з Департаментами освіти і науки та економіки та міжнародних відносин Харківської обласної державної (військової) адміністрації формалізується через угоду про співпрацю, яка визначає процедуру узгодження річного плану діяльності фонду з регіональною стратегією розвитку освіти, порядок обміну даними про стан закладів освіти та спільну участь у формуванні переліку пріоритетних територій для пілотних втручань. Така модель дозволяє поєднати нормативно-управлінську стабільність державної системи освіти з проєктною гнучкістю та швидкістю прийняття рішень,

властивою фондовій формі організації, що, як засвідчує практика хабів соціальних інновацій у країнах Південної та Північної Європи й досвід організацій, що працювали з відновленням освіти в Боснії і Герцеговині, є визначальною умовою ефективності подібних структур.

Імовірна структура учасників кластеру наведена в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Учасники кластеру соціальних освітніх інновацій та їхні функціональні ролі [розроблено автором]

Учасників	Приклади	Основна роль у кластері
Регіональний фонд освітніх інновацій РФОІ)	Координаційний та фінансовий центр кластеру	Грантова підтримка, методологія, моніторинг, фандрейзинг
Заклади загальної середньої та дошкільної освіти	Опорні школи, ресурсні хаби-заклади	Апробація пілотних моделей, поширення практик
Заклади вищої та професійної освіти	Університети, коледжі, ЗП(ПТ)О	Методичний супровід, дослідження, підготовка кадрів
Органи місцевого самоврядування	Територіальні громади області	Локальні пріоритети, приміщення, співфінансування
Громадські та благодійні організації	Профільні НУО у сфері освіти, психосоціальної допомоги	Реалізація соціальних компонентів проєктів
Бізнес-партнери	ІТ-компанії, будівельні та аграрні підприємства	Співфінансування, обладнання, наставництво, стажування
Міжнародні партнери	Агентства ООН, донорські програми, європейські мережі хабів	Фінансування, експертиза, обмін досвідом, твінінг

Механізми взаємодії учасників кластеру включають кілька взаємодоповнюючих інструментів:

– щорічно затверджується стратегічна програма (дорожня карта) кластеру, що визначає пріоритетні напрями та територіальні фокуси на наступний період і формується на основі даних регіональної цифрової платформи обліку потреб.

– РФОІ проводить відкриті конкурси грантів на реалізацію інноваційних освітніх та соціальних проєктів, до яких можуть подаватися заклади освіти, громади та громадські організації; переможці отримують не лише фінансування, а й методичний супровід експертної ради.

– у пілотних громадах створюються фізичні та цифрові хаби соціальних освітніх інновацій – простори спільної роботи, за аналогією з мережами Impact Hub та подібними хабами, що функціонують у країнах Південної Європи, де представники закладів освіти, громадських організацій, бізнесу та місцевої влади можуть спільно розробляти й тестувати нові рішення.

– регіональна цифрова платформа забезпечує наскрізний обмін інформацією про потреби, ресурси, заплановані та реалізовані проекти, що дозволяє учасникам кластеру координувати свої дії в режимі, наближеному до реального часу, та запобігати ситуаціям, коли кілька донорів одночасно фінансують аналогічні втручання в одній громаді.

– передбачено укладання угод про партнерство із аналогічними структурами соціальних інновацій за кордоном для організації навчальних візитів, стажувань педагогів і представників РФОІ та спільної розробки проєктних заявок до міжнародних програм підтримки.

Фінансова модель РФОІ та кластеру в цілому передбачає диверсифікацію джерел надходжень з метою зменшення залежності від одного донора чи бюджетного джерела і забезпечення фінансової стійкості після завершення активної фази міжнародної допомоги.

До основних джерел належать:

– кошти державного бюджету, спрямовані через регіональні програми відновлення та цільові субвенції на розвиток освітньої інфраструктури;

– кошти обласного та місцевих бюджетів територіальних громад, які виступають співзасновниками фонду;

– грантові кошти міжнародних партнерів – програм Європейського Союзу, агентств системи ООН та інших донорів, що підтримують відновлення системи освіти України;

– кошти бізнесу у формі благодійних внесків, корпоративної соціальної відповідальності та цільового фінансування конкретних проєктів;

— власні надходження фонду від платних консультаційних, навчальних та оціночних послуг, які РФСІ може надавати іншим регіонам або організаціям, заінтересованим у відтворенні моделі кластеру.

Орієнтовну структуру джерел фінансування на етапі запуску та масштабування кластеру наведено на рисунку 3.3. Наведений розподіл є ілюстративним і має уточнюватися на етапі розроблення фінансового плану фонду залежно від результатів переговорів з донорами та бюджетного процесу відповідного року.

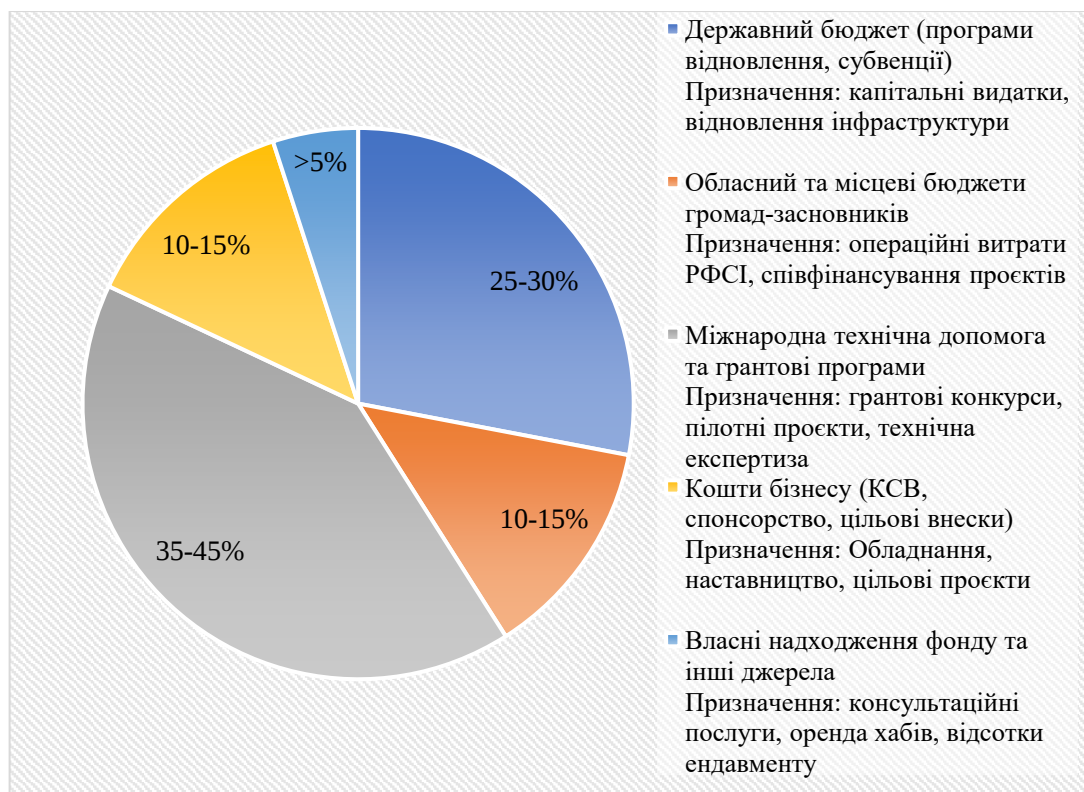

Рисунок 3.3 – Орієнтовна структура джерел фінансування кластеру на етапах запуску та масштабування [розроблено автором]

Ключовим елементом моделі сталого розвитку є поступове формування фонду цільового капіталу РФОІ: частина грантових надходжень та благодійних внесків, отриманих на етапі масштабування, спрямовується не на поточні видатки, а у фонд, дохід від інвестування якого в подальшому покриває частину операційних витрат фонду – насамперед утримання експертної ради,

методичного відділу та цифрової платформи – навіть у разі скорочення обсягів міжнародної технічної допомоги.

Додатковим елементом сталості є розвиток послуг РФСІ на платній основі для організацій поза кластером – методичний супровід впровадження подібних моделей в інших областях України, проведення оцінки впливу проєктів на замовлення третіх сторін, організація навчальних програм для педагогів та управлінців з інших регіонів. Така диверсифікація дозволяє фонду поступово зменшувати частку донорського фінансування в структурі бюджету без втрати спроможності виконувати свої координаційні та грантові функції.

Впровадження кластеру соціальних освітніх інновацій пропонується здійснювати у чотири послідовні етапи, кожен з яких має власні завдання, очікувані результати та орієнтовну тривалість.

Перший, підготовчий етап передбачає юридичну реєстрацію РФОІ, формування його органів управління, проведення комплексного мапування потреб закладів освіти області та узгодження стратегії кластеру з регіональною стратегією розвитку освіти, а також підписання перших угод з потенційними міжнародними партнерами.

Другий, пілотний етап охоплює відбір обмеженої кількості територіальних громад і закладів освіти – ресурсних хабів, запуск перших грантових конкурсів, реалізацію пілотних проєктів у пріоритетних напрямках (психосоціальна підтримка, інклюзивна освіта, цифрова інфраструктура) та запровадження системи моніторингу й оцінки.

Третій етап – масштабування, що передбачає поширення успішних пілотних моделей на інші громади області, розширення мережі хабів, залучення додаткових бізнес-партнерів та формування фонду.

Четвертий етап – інституціоналізація та сталий розвиток, що характеризується переходом РФСІ до режиму постійної діяльності з диверсифікованим фінансуванням, визнанням кластеру як модельної регіональної практики, що може бути відтворена в інших областях України. Орієнтовний календарний план реалізації етапів наведено на рисунку 3.4.

Рисунок 3.4 – Орієнтовна структура джерел фінансування кластеру на етапах запуску та масштабування [розроблено автором]

Очікувані соціально-економічні ефекти від реалізації проєкту доцільно розглядати в чотирьох вимірах.

1. В освітньому вимірі очікується підвищення доступності якісної освіти для дітей з постраждалих та приймаючих громад, зниження ризику переривання здобуття освіти серед дітей-ВПО, а також зростання рівня цифрової грамотності учнів і педагогів завдяки впровадженню сучасних освітніх платформ.

2. У соціальному вимірі реалізація програм психосоціальної підтримки сприятиме підвищенню психологічної стійкості дітей і дорослих, зменшенню соціальної напруги в громадах з високою концентрацією ВПО та посиленню інклюзії дітей з особливими освітніми потребами.

3. В економічному вимірі узгодження програм професійної освіти з потребами регіональної економіки сприятиме формуванню кадрового резерву для відбудовних робіт та пріоритетних галузей, а наявність якісної освітньої

інфраструктури є одним із факторів утримання й залучення молодих сімей у регіоні.

4. В інституційному вимірі очікується формування дієвого регіонального механізму координації донорської допомоги, підвищення спроможності органів місцевого самоврядування та закладів освіти до проєктної роботи, а також створення моделі, яка за умови успішної апробації може бути використана іншими областями України, що потребують відновлення системи освіти.

Реалізація проєкту створення кластеру соціальних освітніх інновацій пов'язана з низкою ризиків, які доцільно враховувати на етапі планування діяльності РФОІ.

До основних груп ризиків належать:

- ризики безпекового характеру, пов'язані з продовженням бойових дій у прикордонних районах області;
- фінансові ризики, пов'язані з можливим скороченням обсягів міжнародної допомоги в середньостроковій перспективі;
- інституційні ризики, пов'язані з нестачею кваліфікованих кадрів унаслідок міграційних процесів; ризики координації, пов'язані з великою кількістю учасників кластеру та потенційним конфліктом пріоритетів;
- репутаційні ризики й ризики прозорості, пов'язані з необхідністю забезпечення підзвітності у використанні значних обсягів грантових коштів.

Зведена характеристика ризиків та заходів з їх мінімізації наведена в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Ризики реалізації проєкту та заходи з їх мінімізації
[розроблено автором]

Категорія ризику	Опис	Заходи з мінімізації
Безпековий	Продовження бойових дій, обстріли прифронтових громад, обмежений доступ до окремих територій	Пріоритизація хабів у безпечніших громадах, мобільні та цифрові формати, гнучке релокування пілотів
Фінансовий	Скорочення обсягів міжнародної технічної допомоги у середньостроковій перспективі	Диверсифікація джерел, формування ендаумент-фонду, платні послуги фонду
Кадровий (інституційна спроможність)	Дефіцит кваліфікованих фахівців через міграцію та трудові втрати	Партнерство з університетами для підготовки кадрів, дистанційні формати роботи, конкурентна оплата за грантовими проєктами
Координаційний	Велика кількість учасників, можливе дублювання чи конфлікт пріоритетів донорів	Єдина цифрова платформа обліку проєктів, угоди про координацію з ключовими донорами
Прозорості та підзвітності	Ризики неефективного або непрозорого використання грантових коштів	Відкриті конкурсні процедури, незалежна експертна рада, публічна звітність та аудит
Залучення стейкхолдерів	Можливий опір змінам з боку окремих закладів освіти чи громад	Демонстраційний ефект пілотів, комунікаційна стратегія, залучення лідерів громад на ранніх етапах

Формування кластеру соціальних освітніх інновацій у Харківській області на основі Регіонального фонду освітніх інновацій є обґрунтованим та доцільним напрямом поствоєнного відновлення регіональної системи освіти.

Запропонована модель поєднує три взаємопов'язані складові – змістову (портфель освітніх та соціальних інновацій, орієнтованих на подолання наслідків війни), інституційну (мережа учасників із чітко визначеними ролями: заклади освіти, університети, органи місцевого самоврядування, бізнес, громадські та міжнародні організації) та фінансово-управлінську (РФОІ як координаційний,

грантовий і методичний центр з диверсифікованою моделлю фінансування, що включає ендавмент-фонд для забезпечення сталості).

Йдеться про адаптацію моделі мережових хабів соціальних інновацій, апробованої у країнах Південної та Північної Європи, а також у досвіді поствоєнного відновлення Боснії і Герцеговини, до специфічних умов Харківської області – території з критично високим рівнем руйнувань освітньої інфраструктури, значною територіальною диференціацією потреб та одночасною наявністю потужного науково-освітнього й технологічного потенціалу.

Поетапний план впровадження (підготовчий, пілотний, масштабування, інституціоналізація) та визначені механізми взаємодії учасників кластеру створюють передумови для поступового переходу від донороцентричної моделі відновлення до сталого регіонального інституту підтримки освітніх інновацій.

У перспективі доцільно зосередити на розробленні детальної методики оцінки соціально-економічного впливу проєктів кластеру, критеріїв відбору пілотних громад і закладів-хабів, а також на опрацюванні нормативно-правових механізмів, необхідних для державної реєстрації та функціонування РФОІ.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах соціальні інновації набувають особливої ролі як інструмент забезпечення стійкого розвитку громад та відновлення територій, що зазнали кризових викликів. На прикладі Харківської області досліджено, як зовнішньоекономічні механізми можуть ефективно сприяти розвитку соціальних інновацій, забезпечуючи не лише їх впровадження, а й масштабування у складних умовах воєнного стану та цифрових змін.

У теоретичній частині роботи визначено сутність соціальних інновацій як каталізатора соціального розвитку, що здатен адаптуватися до змін зовнішнього середовища та сприяти підвищенню стійкості громад. Здійснено аналіз специфіки соціальних інновацій в контексті цифрової трансформації, підкреслено, що цифрові інструменти виступають не лише механізмом оптимізації процесів, а й каталізатором зміни соціальної структури, створення нових форм співпраці та залучення широкого кола зацікавлених сторін. Особливу увагу приділено ролі зовнішньоекономічних механізмів, серед яких грантові програми, міжнародні технічні допомоги та партнерські проєкти, які сприяють технологічному оновленню та розвитку соціальних ініціатив. Особливу увагу приділено практикам Європейського Союзу та інших країн, що пережили воєнне лихоліття та повоєнне відновлення, де цифрові платформи стали важливим елементом координації взаємодії між органами влади, громадськістю та інвесторами. Аналіз зарубіжного досвіду підтвердив доцільність адаптації таких підходів до українських умов.

У процесі оцінювання сучасного стану цифровізації в Україні встановлено, що протягом останніх років держава досягла значного прогресу у розвитку цифрових сервісів та електронного врядування. Водночас зберігаються проблеми нерівномірного цифрового розвитку регіонів, недостатнього рівня цифрових компетентностей населення, а також обмеженості фінансових і технічних ресурсів окремих територіальних громад. Визначено, що подолання

цих бар'єрів є необхідною умовою ефективного впровадження цифрових соціальних інновацій.

Аналіз зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій у Харківській області показав, що цифрова трансформація суттєво вплинула на підвищення адаптивності регіону до воєнних викликів. Впровадження новітніх цифрових технологій дозволило не лише швидко реагувати на потреби громад, а й забезпечувати безперервність соціальних послуг, підтримувати локальні економіки і соціальну згуртованість. Значну роль відіграла міжнародна технічна допомога, гранти та проєкти, які мобілізували ресурси та знання для підтримки інноваційних соціальних рішень. Водночас виявлено, що існує потреба у систематизації зовнішньоекономічної підтримки та її адаптації до специфіки воєнного часу, що дозволить підвищити ефективність інвестицій у соціальні інновації.

У контексті повоєнного відновлення Харківської області окреслено основні напрями розвитку міжнародного співробітництва, які здатні суттєво посилити потенціал регіону у впровадженні соціальних інновацій. Зокрема, рекомендується активізувати використання цифрових зовнішньоекономічних інструментів, що включають платформні рішення для залучення інвестицій, інструменти дистанційного навчання та підвищення кваліфікації, а також цифрові механізми моніторингу та оцінки ефективності соціальних проєктів. Крім того, важливим є створення сприятливого нормативного середовища, що підтримує інновації та забезпечує прозорість та підзвітність усіх процесів.

Практичним результатом роботи стало розроблення концепції кластеру освітніх інновацій у Харківській області на основі Регіонального фонду освітніх інновацій, що є обґрунтованим та доцільним напрямом повоєнного відновлення регіональної системи освіти.

Запропонована модель поєднує три взаємопов'язані складові: змістову (портфель освітніх та соціальних інновацій, орієнтованих на подолання наслідків війни), інституційну (мережа учасників із чітко визначеними ролями: заклади освіти, університети, органи місцевого самоврядування, бізнес, громадські та

міжнародні організації) та фінансово-управлінську (РФОІ як координаційний, грантовий і методичний центр з диверсифікованою моделлю фінансування.

Висновки дослідження підтверджують те, що зовнішньоекономічні механізми, інтегровані з цифровими технологіями, можуть суттєво стимулювати розвиток соціальних інновацій у Харківській області, посилюючи її стійкість у період воєнних викликів та відкриваючи нові горизонти для сталого розвитку у повоєнний період. Розроблені у роботі рекомендації мають практичне значення для органів влади, міжнародних партнерів та громадських ціатив, сприяючи ефективному плануванню та реалізації соціальних інновацій у регіоні.

Отже, подальший розвиток зовнішньоекономічних механізмів стимулювання соціальних інновацій в Харківській області потребує комплексного підходу, що враховує як глобальні тенденції цифровізації, так і локальні особливості та виклики воєнного часу. Активізація міжнародної технічної допомоги, адаптація цифрових інструментів та формування партнерських мереж стане ключем до відновлення і сталого розвитку регіону, відкриваючи перспективи посилення соціального капіталу та покращення якості життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко А. В. Математичне моделювання кластеризації регіональної економіки. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2024. № 80. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-ekonom/article/view/1757> (дата звернення: 07.06.2026).
2. Бабаєв В. М., Дорошенко Г. О., Коненко В. В., Рудаченко О. О. Формування регіональної інфраструктури підтримки підприємництва в умовах цифровізації економіки. Ефективна економіка. 2025. №11. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/8128> (дата звернення: 07.06.2026).
3. Благодійний фонд «Даруй добро Україна»: офіційний сайт. URL: <https://darujdobro.org/> (дата звернення: 07.06.2026).
4. Булик О. Стратегія відновлення економіки України після війни. Економіка та суспільство. 2023. №48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240> (дата звернення: 07.06.2026).
5. «Відродження Салтова». Громадська організація: офіційний сайт. URL: <https://www.saltiv.org.ua/en> (дата звернення: 07.06.2026).
6. Волонтерська ініціатива «Станція Харків»: офіційний сайт. URL: <https://station.kharkiv.ua/> (дата звернення: 07.06.2026).
7. Геєць В. М. Соціалізація та соціальні інновації у розвитку економіки. Економічна теорія. 2020. №4. С. 5–24. URL: https://etet.org.ua/?page_id=530&aid=606 (дата звернення: 07.06.2026).
8. Грицаєнко Г. І., Грицаєнко М. І. Соціальні інвестиції в соціальний капітал. *Бізнесінформ*. 2018. № 1. С. 188–194. URL: <https://elar.tsatu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/610cb535-edb1-4ba9-b7cb-1f98782815e8/content> (дата звернення: 07.06.2026).
9. Гриценко А. А. Цифровий розвиток: структура, капіталізація та соціалізація. Економічна теорія. 2018. № 4. С. 5–20. URL: https://etet.org.ua/?page_id=530&aid=532 (дата звернення: 07.06.2026).

10. Громадська організація "Центр надання гуманітарної допомоги ВОЛОНТЕР – 68»: офіційний сайт. URL: <https://www.volonter68.kharkiv.ua/en> (дата звернення: 07.06.2026).

11. Департамент економіки і міжнародних відносин Харківської обласної військової адміністрації. *Офіційний сайт*. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/717> (дата звернення: 07.06.2026).

12. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.stat.gov.ua/> (дата звернення: 07.06.2026).

13. Добробат – це добровольчий будівельний батальйон. URL: <https://www.dobrobat.in.ua/> (дата звернення: 07.06.2026).

14. Захарова О.В. Світова практика післявоєнного відновлення та сценарування розвитку міст: перспективи для України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2023. №54. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2023/54-2023/11.pdf> (дата звернення: 07.06.2026).

15. Зінов'єва А. М. Зовнішньоторговельні аспекти концепції стратегічної автономії ЄС. Матеріали XIX Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти «Сталий розвиток міст: поствоєнний період» (91 і науково-технічної конференції ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) : в 5-и ч. / Ч. 4. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2026. 304 с. С. 60-62. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2026/Tezi%20konferencij/C.4%20Ekonomika%20i%20menedzment_26.pdf (дата звернення: 07.06.2026).

16. Інвестиційна програма ЄС: підтримка відновлення України. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/investytsiina-prohrama-yes-pidtrymka-vidnovlennia-ukrainy> (дата звернення: 07.06.2026).

17. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційної роботи бакалавра (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання спеціальності 051– Економіка, освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка») / Харків. нац. ун-т міськ. гос-ва імені О. М.

Бекетова ; уклад. : Г. І. Рибак, Ю. В. Федотова, М. С. Наумов. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. 38 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/63437> (дата звернення: 07.06.2026).

18. Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України. Група Світового банку. 2023. Жовтень. URL: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/synthesis-report-private-sector-opportunities-for-a-green-resilient-reconstruction-ukraine-uk.pdf> (дата звернення: 07.06.2026).

19. Нові цифрові можливості для підприємництва: у Харкові відкрили Хаб стійкого бізнесу. ПРОООН в Україні. 2025. 1 серпня. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/novi-tsyfrovi-mozhlyvosti-dlya-pidpryyemnytstva-u-kharkovi-vidkryly-khab-stiykoho-biznesu> (дата звернення: 07.06.2026).

20. Островський І., Прасол В., Можайкіна Н. Соціальні інновації як драйвер розвитку міжнародного ринку освітніх послуг Економіка та суспільство. 2022. №39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1415> (дата звернення: 07.06.2026).

21. Перевірте свій регіон: як технології змінюють вашу область / Міінстерство цифрової інформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regions/perevirte-sviy-rehion-iak-tekhnohohiyi-zminiuiut-vashu-oblast> (дата звернення: 07.06.2026).

22. Петрова І. Досвід реалізації інвестиційних проектів на засадах партнерства влади, бізнесу та суспільства в Україні. Вісник економічної науки України. 2024. №1. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d659b63a-6a90-414f-8243-8fdb36a7118e/content> (дата звернення: 07.06.2026).

23. Преловський О. Відновлення Руанди після геноциду 1994 року. Історичний досвід та уроки для України. URL:

https://inam.org.ua/pdf/Institute_of_American_Studies_Rwanda's_Rebuilding_After_the_Genocide_Lessons_for_Ukraine.pdf (дата звернення: 07.06.2026).

24. Процак К. В., Гойдаш Ю. Р., Гунька Б. В. Повоєнна відбудова територіальних громад в Україні. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління” 2025. Випуск 9. №1. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2025/may/38830/vse425-50-59.pdf> (дата звернення: 07.06.2026).

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 №2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 07.06.2026).

26. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 №156-VIII. Редакція від 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 07.06.2026).

27. Про затвердження Статистичної класифікації територіальних одиниць України (NUTS-UA): Наказ Державної служби статистики України від 18.07.2024 № 189. Редакція від 17.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189832-24#Text> (дата звернення: 07.06.2026).

28. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України: Закон України від 28.07.2023 №3285-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення: 07.06.2026).

29. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення: 07.06.2026).

30. Стратегія розвитку Харківської області на 2021–2027 роки (у новій редакції) від 24 квітня 2025 року № 1150–VIII. URL: [Проект Стратегії розвитку Хар обл на 2021-2027pp_compressed.pdf](#) (дата звернення: 07.06.2026).

31. Харків стає центром цифрових інновацій: відкриття Європейського хабу. *Place Kharkiv*. 2024. 9 грудня. URL: <https://place-kharkiv.com/kharkiv-staie-tsentr-om-tsyfrovykh-innovatsii-vidkryttia-yevropeiskoho-khabu/> (дата звернення: 07.06.2026).
32. Building capacities for innovation in the eco-social entrepreneurship education. URL: <https://ecosocent.eu/> (дата звернення: 07.06.2026).
33. Clusters meet Regions. *European Cluster Collaboration Platform*. URL: <https://www.clustercollaboration.eu/events/organised-by-eccp/clusters-meet-regions> (дата звернення: 07.06.2026).
34. European Commission. Social Innovation: A Decade of Changes. Brussels. 2022. URL: <https://ensis.network/eu-funding-ressources/eu-programmes/> (дата звернення: 07.06.2026).
35. Goldfinch S., DeRouen K. In It for the Long Haul? Post-Conflict Statebuilding, Peacebuilding, and the Good Governance Agenda in Timor-Leste. *Public Administration and Development*. 2014. Vol. 34(2). P. 96–108. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pad.1679?msocid=04721af181566e2b25500dca80c36f36> (дата звернення: 07.06.2026).
36. OECD. Starting, Scaling and Sustaining Social Innovation. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/starting-scaling-and-sustaining-social-innovation_ec1dfb67-en.html (дата звернення: 07.06.2026).
37. Mulgan G., Tucker S., Rushanara A., Sanders B. Social innovation: What it is, why it matters, and how it can be accelerated. London: The Basingstoke Press, 2012. URL: <https://youngfoundation.b-cdn.net/wp-content/uploads/2012/10/Social-Innovation-what-it-is-why-it-matters-how-it-can-be-accelerated-March-2007.pdf?x55643> (дата звернення: 07.06.2026).
38. Phills J., Deiglmeier K., Miller D. T. Rediscovering social innovation. *Stanford Social Innovation Review*. 2008. Vol. 6(4). P. 34–43. URL: https://ssir.org/articles/entry/rediscovering_social_innovation (дата звернення: 07.06.2026).

39. ProCredit Bank. Public Information Summary – ProCredit Bank d.d. Sarajevo (DFC-guarantee project). URL: <https://ewdata.rightsindevelopment.org/files/documents/NK/DFC-2023-PROCREDITBANK.pdf> (дата звернення: 07.06.2026).
40. The power of EIT Urban Mobility ecosystem. *Innovation Hub North*. URL: <https://www.eiturbanmobility.eu/what-we-offer/match-and-connect/> (дата звернення: 07.06.2026).
41. Transformation clusters on social innovation for sustainable cities. URL: https://www.vnr-germany.de/vnr-en/examples/transformationsbereich-bauen-und-mobilitaet/beispiel-soziale-innovationen-fuer-nachhaltige-staedte-255576?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.06.2026).
42. Ukraine Facility на 2024-2027 рр. Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 07.06.2026).
43. Ukrainian SMEs: Consequences, Challenges and Opportunities. February 2024. URL: https://fscluster.org/sites/default/files/2024-05/Ukrainian_SMEs_Report_compressed.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 07.06.2026).
44. United Nations Development Programme. Community Resilience Framework. New York: UNDP, 2025. URL: <https://www.undp.org/publications/community-based-resilience-building-undp-guidance-note> (дата звернення: 07.06.2026).
45. Vovchenko O. The role of HEIs of Ukraine in the Implementation of Social Innovations. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 2023. Vol. 17. Pp. 65-78. URL: <https://profedu.com.ua/en/journals/vipusk-17/rol-zvo-ukrayini-u-vprovadzhenni-sotsialnikh-innovatsiy> (дата звернення: 07.06.2026).

ДОДАТКИ

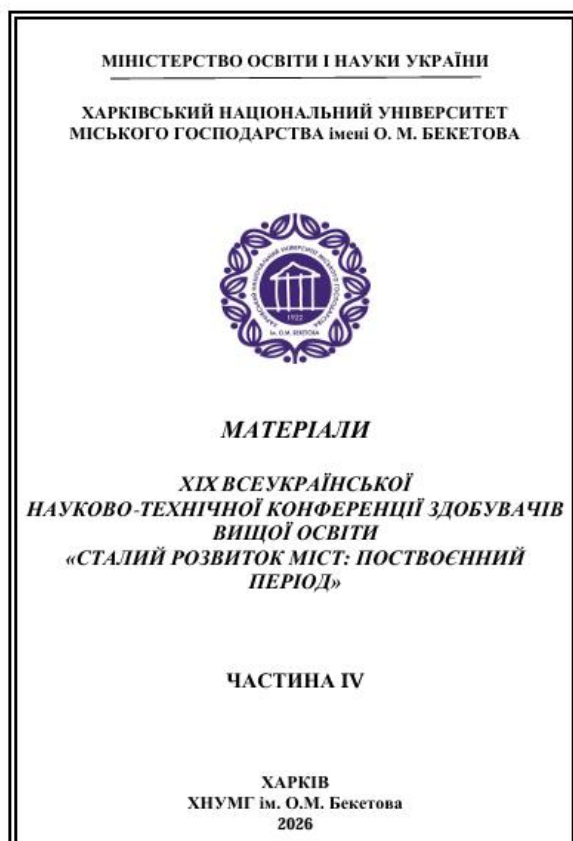
ДОДАТОК А

Таблиця А 1 – Особливості програм зовнішньоекономічної підтримки соціальних інновацій в Україні [сформовано автором за 11, 30, 31, 42,43]

Програма	Загальний бюджет / фінансування	Призначення
Ukraine Facility	50 млрд євро на 2024–2027 рр. (17 млрд євро грантів та 33 млрд євро кредитів)	Відновлення та модернізація України, підтримка державного бюджету, впровадження реформ, а також підготовка до вступу в Євросоюз
EU4Recovery	Близько 80–100 млн євро у рамках різних проєктів відновлення та підтримки громад України (фінансування здійснюється через окремі компоненти та партнерські програми ЄС)	Відновлення територіальних громад, сприяння локальному розвитку, розвиток соціальної інфраструктури та зміцнення економічної стійкості
U-LEAD with Europe	Понад 200 млн євро з моменту запуску програми (фази I–III)	Підтримка процесу децентралізації, зміцнення інституційної спроможності територіальних громад та органів місцевого самоврядування.
Horizon Europe	95,5 млрд євро (2021–2027 рр.)	Масштабна рамкова програма Євросоюзу, спрямована на підтримку досліджень та інновацій. Вона відкриває широкі можливості для українських університетів, наукових установ та бізнесу, сприяючи їхній інтеграції до європейського наукового простору та розвитку спільних технологічних рішень.
Digital Europe	8,1 млрд євро (2021–2027 рр.)	Розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту, кібербезпеки, цифрових компетенцій та високопродуктивних обчислень.
Interreg Europe	394,5 млн євро (2021–2027 рр.)	Міжрегіональна співпраця, обмін досвідом у сфері регіонального розвитку, а також залучення українських регіонів до реалізації спільних європейських проєктів.

ДОДАТОК Б

АПРОБАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

— залежно від функцій підприємства – безпека виробнича, постачальна, збутова маркетингова, управлінська, персоналу, екологічна, соціальна та ін.

Список використаних джерел:

1. Benítez, G. B., Ayala, N. F., Frank A. G., Industry 4.0 innovation ecosystems: An evolutionary perspective on value cocreation. *International Journal of Production Economics*, 2020, N 228, 107735. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2020.107735> (дата звернення: 1.03.2026).
2. Mäkinen S. J., Dedehayir O. Business ecosystem evolution and strategic considerations: A literature review. In 2012 18th International ICE Conference on Engineering, Technology and Innovation, 2012, Pp. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.1109/ice.2012.6297653> (дата звернення: 1.03.2026).

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ
СТРАТЕГІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЄС**

Зінов'єва А.М.

Науковий керівник – Островський І.А., канд. екон. наук, доцент

Євроінтеграційний вектор розвитку української економіки має враховувати суперечності сучасного періоду. У зовнішньоекономічній політиці ЄС велика увага приділяється зменшенню залежності від зовнішніх факторів у стратегічних секторах, що сконцентровано в концепції стратегічної автономії Євросоюзу. Вона зосереджена на питаннях безпеки, політичної самостійності та захисту європейських цінностей, а з часом вона стала все більше наповнюватися економічним змістом. Її розвиток у цьому напрямку був стимульований посиленням протекціонізму в торговельній політиці США, економічним наступом Китаю та пандемією COVID-19. Переосмислення цього досвіду в умовах подальшого загострення геополітичної ситуації висуло на перший план завдання зменшення технологічної залежності ЄС і підвищення надійності поставок сировини, особливо енергоносіїв і матеріалів, що використовуються в передових галузях промисловості [1].

На шляху до зростання самозабезпечення доводиться долати численні труднощі, а вигоди, що отримуються при цьому, неочевидні. Проаналізувавши наслідки політики локалізації за допомогою динамічної моделі загальної рівноваги, фахівці ЄЦБ дісталися висновку, що заходи, спрямовані на заміщення частини імпорту товарами місцевого виробництва, далеко не завжди призводять до позитивних результатів, а ймовірні негативні наслідки включають в

60

Зінов'єва А. М. Зовнішньоторговельні аспекти концепції стратегічної автономії ЄС. *Сталий розвиток міст: поствоєнний період* : матеріали XIX Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти «» (91 і науково-технічної конференції ХНУМГ ім. О. М. Бекетова) : в 5-и ч. / Ч. 4. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2026. 304 с. С. 60-62. URL: [https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2026/Tezi%20konferencij/C.4%20Ekonomika%20i%20menedzment 26.pdf](https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2026/Tezi%20konferencij/C.4%20Ekonomika%20i%20menedzment%2026.pdf)

ПЕРЕЛІК ГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Назва аркушів	Кількість, шт.
1. Титульний слайд.	1
2. Мета, предмет, об'єкт і основні завдання кваліфікаційної роботи.	1
3. Сутність, моделі та особливості соціальних інновацій в умовах цифрової трансформації	1
4. Соціальні інновації у процесах відновлення територій: досвід, напрямки, переваги	1
5. Аналіз зовнішньоекономічних механізмів підтримки соціальних інновацій	1
6. Напрями та особливості впровадження соціальних інновацій у Харківській області за період воєнного стану	1
7. Аналіз міжнародних програм і проєктів розвитку соціальних інновацій у Харківській області	1
8. Напрями та цифрові інструменти підтримки соціальних інновацій під час відбудови регіону	1
9. Кластери соціальних інновацій: міжнародний досвід, напрямки, переваги	1
10. Основні рекомендації щодо створення кластеру освітніх інновацій у Харківській області	1
11. Апробація результатів кваліфікаційної роботи.	1
12. Завершальний слайд	1
Разом	12